

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÖRTÉNELMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

TIZENHARMADIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

BUDAPEST, 1888.

KECSKEMÉT TH. VÁROS
KÖNYVTÁRA

n. Pesty Frigyes
könyvtarából.

Duplum.

TARTALOM.

- I. Szám: Lónyay Zsigmond és a nagyszombati béketanácskozmány 1644—45-ben. *Zsilinszky* Mihály l. tagtól.
- II. * A praehistoricus kőeszközök régiségi jellegeiről. *Ortvay* Tivadar l. tagtól.
- III. * A kolozsvári étvös-legények strikeje 1573. és 1576-ban. *Deák* Farkas r. tagtól.
- IV. * Törös János szerepe a linczi békekötésben 1645. *Zsilinszky* Mihály l. tagtól.
- V. * Rövid észrevételek Kemény János önéletírásáról. *Deák* Farkas r. tagtól.
- VI. * Szilágymegye középkori műemlékei. *Bunyitay* Vince l. tagtól.
- VII. * Az eperjesi tanácskozmány 164 $\frac{1}{2}$ -ban. *Zsilinszky* Mihály l. tagtól.
- VIII. * Rosztizlaw galicziai herczeg IV. Béla magyar királynak veje. *Wenzel* Gusztáv r. tagtól.
- IX. * A székelyek származásáról és intézményeiről. *Orbán* Balázs l. tagtól.
- X. * Az örökös főispánság a magyar alkotmány-történetben. *Hajnik* Imre r. tagtól.
- XI. * Az 1708-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky* Mihály l. tagtól.
- XII. * Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetéseiről. *Óndry* Lipóttól.

LÓNYAY ZSIGMOND

ÉS A

NAGYSZOMBATI BÉKETANÁCSKOZMÁNY

1644 – 45-BEN.

ZSILINSZKY MIHÁLY

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. oszt. 1886. febr. 8. tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1886.

KLADJA A MAGY. TUD. AKADÉMIA.

Lónyay Zsigmond.

I.

Nem rég elhunyt feledhetetlen előkünknek, gr. Lónyay Menyhértnek, egyik őséről akarok megemlékezni; és pedig oly őséről, a ki tehetségeire és tevékenységére nézve valóságos prototypusa volt neki; a ki értelmének fényével, szívének melegségével, akaratának erélyével és határozottságával családjának, egyházának és hazájának sorsára hathatósan befolyt; a ki a cselekvés mindazon terein, melyeket elfoglalt, kivívta kortársainak szeretetét és becsülését, sőt a legmagasabb fejedelmi kegy és kitüntetésekben is nem egyszer részesült.

A család, melynek ő sarja s őkessége volt, hazánk azon ősi családjai közé tartozik, melyeknek nemzedéktáblája az Árpádházi királyok idejére vezethető vissza. A Keme nemzetiségből eredett Gurgról azt találjuk feljegyezve, hogy midőn Béla herceg Lengyelországba menekült, ez mint annak hű kísérője szintén vele ment; utóbb pedig, midőn a herceg visszatért, s 1061-ben, mint I. Béla a királyi trónt elfoglalta, ettől visszanyerte mindazon birtokait, melyeket a kivándorlás alkalmával elveszített. A beállott harcok új alkalmat szolgáltatottak érdemek és birtokok szerzésére; és a nevezett Gurg utódai, — kik közül IV. Bélának 1245-ben kelt egyik adománylevele Lónyay Lászlót is említi — csakhamar kiváló szerepet kezdtek játszani az országban.

Igaz, hogy a »Lónyai« név csak akkor kezdett gyakrabban emlegettetni, mikor e család egyes fia a szathmári főispáni székre jutottak. 1291-ben Jakab névvel találkozunk, kinek fia már Beregbe jutván, birtokosai lettek *Lónyának* és a hozzá tartozó egyéb birtokoknak, minők voltak Boltrág, Batyó, Zalónka helységek és a szent-miklósi puszta.

után az új országgyűlés összehívása elkerülhetetlenné vált, a vallási viták ismét előtérbe nyomultak. Mind a katolikusoknak, mind a protestánsoknak számos panaszuk voltak.

A mit Pázmány szellemmel és erélylyel tett, azt utódja erőszakkal akarta folytatni. Nem csoda, hogy az érdektelt protestáns felekezet hívei minden tárgyalásokban való részvételt megtagadtak, míg sérelmeik nem orvosoltatnak. A földesúri kegyúri jogot úgy magyarázták, hogy a jobbágnak semmiféle joga nincs, legfeljebb az, hogy munkabérért a földesúrtól megkaphassa. A templom a földesúré, s ez olyan papot állíthat oda, a minő neki tetszik. Ezen elvből folyólag a protestáns lelkészek elűzettek, templomaik, iskoláik elfoglaltattak. Vége-hossza nem volt az e miatti keserű kifakadásoknak és feliratoknak. Az elkéseredés tetőpontját érte el akkor, mikor a protestánsoktól »az evangélikus rendek« elnevezését is el akarták vitatni, s midőn a nádor elfogatással fenyegette a nyugtalanodókat. Ez által már a nemesi kiváltság jutott veszedelembe. A királynak nyilatkoznia kellett, hogy nem akarja a nemesség jogait kétségbe vonni; de a protestánsok *írásbeli* megnyugtatót követeltek, és mivel az nem történt meg, megtagadták a további tanácskozmányokban való részvételt, mi annál inkább büntötte a királyt, mert ezen az országgyűlésen akarta nejét megkoronáztatni.

Engedett tehát, és engedményeit négy pontban foglalta össze. A protestánsok között e miatt zavar és meghasonlás támadt. A hevesebbek semmitsem akartak hallani az engedményekről, míg a higgadtabb és engesztelékenyebb természetűek hajlandók voltak a négy pont felett tanácskozni.

Ekkor lépett föl Lónyay Zsigmond, és a minden érintkezést megtagadni kész hitfeleihez engesztelő hangon szólott. Ő — úgymond — eredményt óhajt elérni; azért szükségesnek tartja az előleges tanácskozást, s hogy ez sikerhez vezessen, a nádorhoz, mint közbenjáróhoz kíván fordulni azon kérelemmel, hogy megértvén a protestánsok óhaját, végre valahára találjon módot ezen szenvedélyes viták megszüntetésére, hogy az egybegyűlt rendek más tárgyak elintézéséhez foghassanak. A többség méltányolta és elfogadta Lónyay javaslatát, és néhány társával éppen öt küldötték ki a nádorhoz, hogy a négy pont

feletti megállapodásokat közölje vele, melyeket a protestánsok jogaik biztosítása szempontjából kibővíteni akartak.

A nádor kedvetlenül fogadta Lónyayt és társait. Roszszalását fejezte ki a felett, hogy a bizalmasan közölt négy pontot bővíteni, s ez által ő felségének mintegy előírni akarják, hogy mit cselekedjék. Ha — úgymond — tudtam volna, hogy ily nyakasan fogják magokat viselni, sohasem közöltem volna velök e pontokat.

Lónyay a nádornál is mérséklő és engesztelő szerepet vitt. Kérte őt, ne tegye lehetetlenné az országgyűlés folytatását. Használja fel közbenjárói hivatalát arra, hogy a protestánsok módosításai — melyek különben is teljes összhangzásban vannak a régebbi törvényekkel — elfogadtassanak.

A nádor ridegen és izgatottan válaszolá: ő már megtette kötelességét. Kieszközölte a négy pontot ő felségétől, s most rajtok a sor: fogadják el. Ha nem teszik, jelentést fog tenni ő felségének és indíványozni fogja az országgyűlés szétosztatását. Ez nem volt elég. Beszélgetés közben dühössé lett, eselszövknek és árulóknak nevezte őket.

A nádor ezen magaviseletéből Lónyaynak lehetetlen volt meg nem győződnie, hogy fűradozása haszontalanná lett. Viszszavonult s átengedte a tért azon hevesebb természetű férfiaknak, a kik a nádor által mondott »áruló« czímet elviselni nem tudták s elégtételt követeltek. Sérelmi iratukban mindezt elpanaszolták a királynak is; követelték tőle a sérelmek megorvoslását; de mind hiába; ő felsége nem adott megnyugtató választ és a rendek ingerülten oszoltak el.

Lónyay Zsigmond Erdélybe ment Rákóczy György udvarába, a hol éppen akkor a reformátusok és unitáriusok között folytak a keserű viták. Az unitárius vallás, mint tudjuk, a négy »recepta religio« közé tartozott; mint ilyent nem lehetett megtámadni. De az unitáriusok kebeléből támadt judaizálók, kik a reformátio szellemének, jelesen a szabad vizsgálódás elvének túlhajtásával a zsidóság eszme körébe csaptak át, úgy tüntettek fel, mint eretnekek, a kiket Rákóczy semmiképen nem akart megtűrni. Az ápril 23-án összehívott fehérvári és július 1-jén tartott deési országgyűlésen valóságos egyházi zsinati viták folytak Krisztus istenségéről és segélyül hívásáról.

Lónyay tanuja volt e vitáknak, és kétséget nem szenved, hogy azok mély benyomást gyakoroltak lelkére. Mert a viták befejezése után tényleges üldözés következett, melynek Péchy Simon, az új zsidózó felekezet feje is áldozatául esett.

Ugy látszott, mintha Magyarországon és Erdélyben a közügyek élén álló férfiak a vallási fanatizmus korát akarták volna előidézni. A mit Erdélyben tettek a reformátusok a judaizáló unitáriusokkal, ugyanazt tették Magyarországon a katolikusok az evangélikusokkal. Mindenütt üldözés, mindenütt elégedetlenség volt látható.

II.

Magyarországban gyorsan közeledtek a válság évei. Ferdinánd kormánya fejét vesztette: még azon intézkedései is balul ütöttek ki, melyekkel segíteni akart. A király látván bécsi tanácsosainak kapkodását, Eszterházy nádor tanácsát kérte ki. Ez a törvények szigorú végrehajtását és a sérelmek orvoslását sürgette. A hazafiak megnyugtatósa — úgy mond — legjobb szer a török és az erdélyi fejedelem ellen. Ez utóbbiról azt mondja, hogy csak úgy fog merni föllépni, ha az elégedetlen magyarok hozzája fognak csatlakozni.

A nádornak igaza volt. Rákóczy valóban csak akkor kezdett a külföldi fejedelmekkel alkudozni, mikor látta, hogy a magyarok, a hazájokban rendszeressé vált vallási üldözések és alkotmányvértések miatt, készek őt segíteni. — Nem egyszer felemelte figyelmeztető szavát s a nádorral egyaránt követelte a sérelmek orvoslását Ferdinándtól.

De ez a papság tanácsát követte. A háború kitért. Rákóczy külön manifestumban adta elő fegyverfogásának okait. Sok volt abban olyan, a mit Eszterházy is követelt urától. De mivel a bécsi udvar nem engedett, azon különös tümemény adta elő magát, hogy a majdnem egyet kívánó, de ellenkező táborhoz tartozó két férfiú egymás ellen volt kénytelen fegyvert fogni. Ferdinánd seregeinek vezetését Eszterházyra bízta. Eleinte Rákóczynak, majd a nádornak kedvezett a szerencse.

Lónyayt ott látjuk a fejedelem táborában; elébb karddal kezében, a csataterén később a békealkudozások élén.

Ugyanis a fejedelem Eszterházynek felhívására 1644 tavaszán a szendrői táborból Lónyay Zsigmondot és Kemény Jánost küldötte a hadi szerencsésében elbizott nádorhoz, ki eleinte erős szemrehányásokkal halmozta el a fejedelmet, s határozottan követelte, hogy vonuljon ki Magyarországból.

Lónyay Zsigmond higgadtan figyelmeztette a nádort a fejedelem viszonyaira, melyek nem engedik, hogy egyszerűen visszavonuljon, de melyek kívánják, hogy tisztességes békét kössön. A tisztességes békének egyik legfőbb feltételét pedig az is képezi, hogy azt a fejedelemmel szövetségelt felvidéki magyar vármegyék országgyűlése is elfogadja.

Eszterházy keményen kikelt a fejedelem illetlen feltételei ellen; sőt lenéző, megrető hangon nyilatkozott személyéről is. Erre Lónyay társa, Kemény János, fölpattant és kijelentvén, hogy urának, fejedelemének mocskos szavakkal való illetését hivalkodva hallgatni nem fogja, kiindult a teremből. Lónyay maga is felkelt, hogy utána megy, midőn a heves nádor meghökkenve kérlelő hangon marasztalni kezdé, és a tüzesebb természetű Keményt is visszahozá, és megemlékeztvén magyarságáról, megígéré, hogy a maga részéről a béke előmozdítása érdekében mindent meg fog tenni.

Azonban ez csak oly általános ígéret volt, melylyel az imént lefolyt kellemetlen jelenet hatását kívánta ellensúlyozni. Mihelyt a fejedelem követői ezen általános biztatással eltávoztak, a nádor azonnal oly intézkedéseket tett, melyekből kitűnt, hogy csak a fejedelmet akarja megaláztatni. Május 25-kén körleveleket bocsátott ki, melyekben a felvidéki magyar és az erdélyi reudeket emlékezteti a király iránti hűségök kötelességére, és megparancsolja nekik, hogy nyolcz nap alatt vagy Ferdinánd hűségére térjenek, vagy oszoljanak el, mert különben hűtlenségben fognak elmarasztaltatni. Magát Rákóczyt kiméltetlen szavakban zsarnoksággal vádolja, mint a ki egyáltalában nincs hivatva arra, hogy a hazának és a vallásnak szabadságát megalapítsa. ¹⁾

Ezen eljárásnak azonban nem lévén kellő eredménye, a nádor hajlandóbbá lett az alkudozásokra.

¹⁾ Toldi: Eszterházy élete. 252—26. l.

A tárgyalások színhelyévé a *sárosi tabor* volt kijelölve. Június közepe táján Rákóczy innét elküldé Lónyayt Serédy Istvánnal és Klobusiczky Andrással együtt a nádorhoz, hogy vele a béke felett komolyan tanácskozzanak és a keresztyén vérnek további ontását megszüntessék.

Utasításuk szerint, melynek bevezetésében a háború okául a vallási és polgári sérelmek hozatnak fel, követelniök kellett:

1. hogy a király rövid idő alatt hívja össze a sokszor ígért, de már hat év óta meg nem tartott országgyűlést, hol a rendek szabadon, minden félelem nélkül, tanácskozhassanak;

2. hogy ezen az országgyűlésen mind azon sérelmek, melyek a bécsi békekötésben kikötött vallásszabadság ellen s azontúl ismét 1638 óta a protestáns rendek ellen elkövetettek, a legközelebbi országgyűlésen megszüntessenek s mindenki megtartassék vallásának szabad gyakorlatában;

3. hogy az országnak egyéb sérelmei azon országgyűlés alatt megorvosoltassanak;

4. hogy a törvény áthágói megbüntettessenek;

5. hogy a fegyvert fogni kényszerült hazafiak békében hagyassanak, s erről biztosíttassanak;

6. hogy a szenvedett károkért méltányos kárpótlás nyújtassék;

7. hogy az Erdélylyel való jó szomszédság, valamint az országok confederatiója megtartassék;

8. hogy ő felsége a törökkel is békét kössön;

9. Ha ezek meglesznek, akkor a többire nézve, jelsül pedig a fejedelem személyes kívánságaira nézve könnyen meg-egyeznek.

Ferdinand követei nagyon ellentétes állást foglaltak el a követelésekkel szemben.

Tagadják, mintha a király adott volna okot a háborúra; ő csak védelmezte országát. Mindazáltal készek a tárgyalásokba bocsátkozni; s a fejedelmi követek részéről beadott kívánságokra nézve azt válaszolják, hogy az első, második, harmadik és negyedik pontokban foglaltak az egész országot illetvén, itt nem dönthetők el. Azok felett — ugymond — nem »efféle magános tracta,« hanem az ország gyűlése van hivatva hatá-

rozni. Hogy ő felsége, mihelyest az ország lecsendesül, egybe fogja hívni a rendeket és meghallgataandja panaszait, arról biztosíthatják a fejedelmet. A mult országgyűlésen is nem a királyon, hanem a rendeken mult, hogy a sérelmek nem orvosoltattak stb.

Élesebbek és határozottabbak voltak a fejedelem személyére vonatkozó, s tíz pontban foglalt követeléseik. Ezekben világosan nyilatkozott a nádornak Rákóczy iránti ellenszenv. Tartózkodás nélkül kimondja, hogy Rákóczy ne avatkozzék Magyarországra ügyeibe; menjen ki az ő birodalmába és hagyjon fel a külföldi szövetségekkel. Még azt is követelte, hogy azt, mennyi szolgája és tisztje legyen Rákóczynak Magyarországon, a nádor, vagy a kassai kapitány határozza meg!

Természetes, hogy Lónyay ezekkel szemben védelmezte urának jogait Magyarországon. Elismerte, hogy Erdély önálló külön fejedelemséget képez: de nem ismerte el azt, hogy Rákóczyt, mint magyar főnemest és birtokost korlátozni lehessen magán intézkedéseiben és birtokainak szabad rendezésében.

A mi pedig a nádor azon észrevételeit illette, melyeket a benyújtott kívánságokra tett, azokra nézve előtérbe tolta a magyar országgyűlés egybehívását, hogy ott a nemzet sérelmei orvosolthassanak. Figyelmeztette a nádort, hogy a vallási és polgári sérelmek orvoslását nemcsak a fejedelem, hanem a felvidéki tizennégy vármegye rendei is követelik. Nem fogadhatja el azt az ellenvetést, mintha a kívánságok első pontjaiban foglalt nagyjelentőségű kérdéseket országgyűlésen kívül előlegesen tárgyalni nem lehetne. Hiszen a bécsi békekötés példája is mutatja, hogy hasonló bajok és sérelmek előlegesen is tárgyalhatók. Az országgyűlésnek fennmarad a joga, a netáni megállapodásokat, vagy elfogadni, vagy elvetni.

Lónyaynak ezen ellenvetéseire a nádor nem maradt adós a felelettel. Írt a fejedelemnek, írt követeinek és írt különösen a követség legfőbb emberének, Lónyaynak is.

Ezen levelek tartalma megegyezik abban, hogy az illetőket vádolja, mintha nem a közjót, hanem csak a magok, illetőleg urok érdekeit tartanák szemük előtt. Keserű szemrehányásokat tesz nekik kemény magoktartása miatt. Tiltakozik a hazának kétfelé szakítása ellen; és hasonlattal élve, azt mondja,

hogy »a Salamon előtt perlő asszonyoknak, a ki kétfelé kívánja vala vágatni a más gyermekét, jó választ nem adhat.« Ezt akarja, úgymond, a fejedelem által Kassára összehítt gyűlés, a mitől óvja a rendeket, s kiváltképen Lónyayt.

Lónyay Zsigmond méltánytalanoknak találta e szemrehányásokat. Válasz-levelében higgadtan védelmezi álláspontját és nyomatékosan hangsúlyozza a béke iránti őszinte hajlamát és az utáni törekvését. Sajnálja, hogy a nádor részéről ellenkezőt tapasztal, jelesül, hogy a politikai ügyekre nagy befolyást enged Lippay érseknek, a ki most is a kassai templom elvételét javasolja, és azt mondja »hogy ha a religió dolgában akadékoskodik, és ha ezzel az occasióval inkább elő nem viszi az religiót, hogysem prejudicialna, ne béküljön.« És hogy a nádor e tanácsot követi, az kitűnik azon eljárásából, mely szerint »egy szót sem tesz a religió difficultásiban való complanatio felől a propositiókban . . .«

A király oly »papi és német« urakat tett a nádor mellé, a kiknek ellenzése minden jót megakadályoz. Egyébiránt kijelenti, hogy ő — Lónyay — nem csinál zavart; ő nyíltan kijelentette mindig meggyőződését. Emlékezzék csak vissza a nádor az 1638-ki országgyűlésre, a mikor arra kérte, hogy »a religióban való nagy differentiát tollálni« igyekezzék. De akkor is más időre halasztották a kérdés elintézését. Azóta tett lépései ez ügyben szintén nyilvánvalók. Abban, hogy a fejedelem az ő párthiveivel országgyűlésileg akar tanácskozni, Lónyay nem lát semmi rossz intentiót. Nem lehet mondani, hogy a magyar rendek a király és haza ellen törekednének akkor »midőn az ő felsége maga kegyelmesen acceptált conditióinak megtartása, abban való megbüntetésüknek orvoslása, a közönséges jó és szabadság securitása felől akarnak consultálkodni.« Lónyay azt hiszi, hogy ha eddig is nem tiltották volna oly ridegen az efféle tanácskozásokat, könnyebben lehetett volna orvosolni a bajokat.

Mindezeknek elmondása után arra kéri a nádort: viseljen másképen gondot hazájára. Ne azt nézze, a mit a klerus hivatala szerint, talán akarhatja ellenére is cselekszik. Hiszen a papság a bécsi békének és minden vallási törvényeknek ellentmondott; de azt a világi rendek többsége el nem fogadta.

Keresse inkább kedvét a haza békéjének, és akkor majd megértik egymást. ¹⁾

Lónyay szemrehányása, mely szerint a nádor nem őszintén akarja a békét, csakhamar igazolva lett magának a nádornak azon memoranduma által, melyet Szemptéről július 18-ikán írt a királyhoz és a melyben eltérőleg eddigi hazafias nyilatkozataitól, a királyt valóban ingerli a felkelők ellen. ²⁾ Másfelől néhány nappal utóbb, t. i. július 22-kéről, Rákóczy követéinek is olyan levelet írt, mely kétségtelenné tette, hogy a nádor nem akar békülni. Lónyayhoz ugyanekkor írott levelében tagadja, mintha az érsek által vezetetté magát. Ismételtén óvja a kassai gyűlés megtartásától. Menti magát, hogy Szendrőn ridegen viselte magát és hogy nem engedhetett fegyverszünetet. A vallási sérelmeket nem tartja elég oknak a fegyverfogásra és idegenekkel való szövetségésre. Ő felsége senkit sem bánt vallásában; az érsek pedig hivatalát teljesíti, ha a vallás dolgában szól. Ez a kérdés országgyűlés elé való, és nem bizottsági tárgyalásokra.

Elismeri, hogy Lónyay sokat fáradott a béke helyreállításában, de az eddigi országgyűlési tárgyalásokból azt következteti, hogy a sérelmek nem voltak igazi okai a felkelésnek. Az idegenek szövetsége volt az ok; ezt a gyermek is átlátja. Csodálja, hogy ezt Lónyay nem akarja látni. »De — úgymond — úgy szokott az lenni, hogy a kiket isten büntetés alá szokott venni, eszöket veszi el, hogy látván se lássanak . . . Ismételve óvja a veszedelem előidézésétől.

A rövid tartamú fegyverszünet, melyet Eszterházy és Kemény a tárgyalások folyama alatt kötöttek, lejárt. Kemény nem volt hajlandó azt meghosszabbítani, s ezzel a tanácskozás megszakított és kezdődött újra a harezi mozgalom.

III.

Rákóczy, hogy a felvidékkel való érdekközösségét fenntartsa, és azt lehetőleg megerősítse, augusztus elejére összehívta a felvidéki rendeket, a már fentebb is érintett ország-

¹⁾ Toldy: Eszterh. élete 429—433 l.

²⁾ U. o. Okmánytár XXI. sz.

gyűlésre Kassára, hogy jelentést tegyen nekik a béketárgyalások folyamáról.

A közhangulat békülékeny volt. A sokat szenvedett felvidék követői nem akarták továbbra is a háború esélyeinek tenni ki az országot s minden eszközt megragadtak arra nézve, hogy a tisztességes békét előmozdíthassák. A fejedelem hason-szellemű előterjesztését tehát örömmel fogadták és elhatározták, hogy a béketárgyalások elejtett fonala ismét felvétessék. A fejedelemnek minden eddigi eljárását helyeselték, megerősítették és ujonnan megbízták őt arra, hogy a religio és baza szabadságainak védelmében tegye meg mindazt, a mit a nemzet becsülete és a törvény szentsége megkíván.

Az országgyűlési tárgyalások részleteit nem ismerjük; de Lónyay leveleiből kitűnik, hogy a rendek itt specifikálni kezdték azon törvényeket, melyeknek megtartását a királytól követelni kellene. Lónyay ez ellen felszólalt az országgyűlésen. Nem tartotta helyesnek, hogy a gyűlés a folytatandó béketárgyalások részleteibe becsátkozzék. Általánosságban kívánta kimondatni, hogy a királyi diplomának mind a 17 pontja, a bécsi békekötés és a még végre nem hajtott törvények *mind* végrehajtassanak.

De a kassai rendek többsége bele ment a részletezésbe. Azt hitték, hogy ha általánosságban maradnak, a külföld nem fogja tudni, mi az voltaképen, a mit a rendek akarnak és a miért kényszerülve voltak fegyvert fogni.

Lónyaynak kétségen kívül zokon esett, hogy javaslatát a rendek el nem fogadták; de azt nem ellenezte, hogy Fejérpataky által ő felsége még egyszer felhivassék a béketárgyalások folytatására. Mikor arról volt a szó, kik küldessenek ki a fejedelem részéről ezen tárgyalások folytatására, a rendek egyhangúlag Lónyay Zsigmond kiküldését kívánták, mely kívánságuk különben teljesen egyezett a fejedelem kívánságával is. Mindazáltal a követek kinevezése elmaradt mindaddig, míg a rendek Fejérpataky bécsi küldetésének eredményéről nem értesültek.

Ezért azonban nem sokáig kellett várakozniok. Ferdinand, jóllehet a harczai szerencse ez időben az ő részén volt, hajlandónak mutatkozott a békére, hogy ez által Rákóczyanak

a svédekkel való egyesülését megelőzvé, esetleg kevesebb áldozat árán érhesse el célját. Meghallgatta a nádor véleményét is, a ki már aug. 21-én értesítette a fejedelmet, hogy a császár »szokott kegyelmességéből« megengedte, miszerint a Sárosban megkezdett tárgyalások fonala újra felvétessék. A tárgyalások megkezdéseül szept. 14-két, helyétül pedig *Nagyszombatot* tűzte ki.

Rákóczyanak azonban ez idő rövid volt, s kérte a tárgyalások megkezdését szept. 30-káig elhalasztani, a mibe a nádor is beleegyezett. Azonban az események azt mutatják, hogy Rákóczyanak még ez is rövid idő volt arra, hogy követeit kiküldhesse. Ugyanis ő a rendek beleegyezése nélkül már csak azért sem akart tenni semmit, mert a háború tényleg folyt, s annak terhét azok viselték. Szükségesnek tartotta a kassai gyűlés által helyeselt tárgyalások megkezdése előtt még egyszer tanácskozni a rendekkel, és október elejére összehívta őket Tokajba, hogy a Fejérpataky által Bécsből hozott császári válasz felett nyilatkozzanak és hogy a Nagyszombatba béketárgyalások céljából kiküldendő követek számára adandó utasításokat megállapítsák.

A Tokajba gyűlt rendek, meghallgatván a császár és a nádor levelét, feliratukban fájdalmas szívvel nyilatkoztak a hajdan virágzó országnak jelenlegi pusztulásáról, mely leginkább vallási gyűlölködésből ered. Panaszai és sérelmeik kapcsában kívánataikat több pontban foglalják össze. Ezeknek közlését annál kevesebbé mellőzhetjük, mert ezek szolgáltak utasításul és zsinórmértékül a további tárgyalásoknál.

A rendek ugyanis ezt kívánták:

A bécsi békében megállapítva, az 1608-iki első törvénycikkben megerősítve, a királyi hitlevél hatodik cikkelyében elfogadva s több következő országos határozatban megújítva lón, hogy a vallás az ország valamennyi rendeinek, a magok és a királyi ügyész birtokain, továbbá az ország békeségesebb fennmaradása céljából a végvidéken is, a bécsi béke és a koronázás előtti törvény értelmében szabad és sértetlen maradjon; és pedig olyképen, hogy a vallás szabad gyakorlata úgy a főuraknak és nemeseknek, mint a sz. k. városoknak és országos rendeknek a magok és a kir. ügyész birtokain, to-

vábbá az ország végvidékén, úgy szintén a városokban és falvakban, azoknak, a kik azt önkényt és szabadon elfogadni akarják, mindenütt szabad legyen és senki bármily állásu legyen is, vallásának szabad gyakorlatában sem ő felségétől, sem bármely más földesuraktól semmiképen és semmi ürügy alatt meg ne háboríttassék és ne akadályoztassék.

Ezen biztosított szabadság megsértésével történt, hogy a jobbágyok földesuraik által nem a törvényben hangsúlyozott önkényes elfogadás, hanem önkényes kényszer által, bírságolás és más erőszakos módon kényszerítettnek oly vallásra, oly szertartásokra és oly parochialis fizetésekre, melyek lelkiismeretökkel meg nem egyezők. Minthogy pedig a szabadság fogalma minden kényszert kizár, az említett országos végzések szerint úgy kellene a bajon segíteni, hogy minden efféle erőszakosság és háborgatás megszüntetessék és minden kényszerített jobbágy-nak önelhatározására bizassék a vallás megválasztása.

Ehhez járul még, hogy a parochiájokból elszakított és jövedelmeiktől megfosztott protestans lelkészeket egyházaikból száműzni akarják. Minthogy pedig világos, hogy a vallás szabad gyakorlata lelkészek és szentségkiszolgáltatás nélkül nem lehetséges: kétségtelen, hogy ott megzavartatik a vallás szabad gyakorlata, a hol annak folytatására szükséges eszközök elvételnek. Ezen sérelem megszüntetésére igazságos lenne, ha az elűzött prot. lelkészek, vagy azok helyett az ő vallásukhoz tartozó más lelkészek az elszedett régi parochiákba visszamenjenek, szokott jövedelmeiket élvezhessék, s egyházi hivatalukat szabadon gyakorolhassák.

Utolsó panaszaik e részben, hogy a földesurak nemcsak paplakokat, hanem templomokat is elszednek az evangélikusoktól s megtiltják nekik a temető és harangok használatát. Miből következik, hogy a szabad vallás-gyakorlat helyétől és módjától megfosztva, a törvényhozás idején fennállott szabadságukat nem élvezhetik. Minthogy pedig az efféle új változtatások nem maradhatnak, a szabadság gyakorlására a végzések erejénél fogva megkivántatik, hogy a vallás-gyakorlat a templomok látogatásának, harangok és temetők használatának azon módjára vitessék vissza, melyben az 1608-ki törvény keletkezésekor volt, s minden bárki által és bármiképen eddig elfoglalt temp-

lomok azoknak szabad vallás-gyakorlatával, a kiktől elvételtek, visszaállítassanak.

Ezeket, mint a megerősített törvények szerint igaz panaszokat, melyeket a protestans rendek 1638-ban a pozsonyi országgyűlés alkalmával bővebben terjesztettek elő ő felségének, ekképen előrebocsátván, kéri a királyt, méltóztassék azokat nemcsak kegyesen elintézni, hanem az elintézeteket valósággal végre is hajtatni.

Hogy pedig len az említett végzéseknek megsértése a jövőben büntetéstől való félelem által is megakadályoztassék, és a rendek egyetértése kölcsönösen megerősödhessék: méltóztassék ő felségének az említett végzések megsértőit a jelenben úgy mint jövőben is, mások rettentő példájául azon büntetéssel sújtani, melyet Ulászló király hatodik decretumának 8-ik cikke rendel az ország törvényeinek megsértői ellen; úgy azonban, hogy a katholikus és evangélikus statusból választandó küldöttség előzetesen vizsgálja meg az ügyet.

Felcslesleges volna ezúttal fejtegetni, hogy a mult pozsonyi országgyűlésen minő vita támadt a »protestans rendek« elnevezése felett. Ezt mindenki tudja. Minthogy azonban ezen elnevezés alapja az 1608-ki törvény 1. és 3-ik cikkelyéből elég világos; és a szülő rendek nem látják, miért kellene az evangélikusoktól elvitatni a »rendek« elnevezését, melyet a katholikusok csak magoknak akarnak fentartani, holott minden szabadság előjogaival közösen bírnak: kéri azért ő felségét, hogy az elnevezés egyenlősége tartassék meg; a mit a katholikusok magok használni kívánnak, azt ne irigyeljék a velök egy szabadságnak örvendő lakostársaiktól, s ezután ne támaszszanak e tárgyban hasonló nehézségeket.

A szentszékekre vonatkozólag az volt a bécsi békekötésnek végzése, hogy ha netán valamely visszaélések csúsznának be, azok javíttassanak ki. Minthogy pedig most olyan visszaélések tapasztaltatnak, hogy sokan azon ürügy alatt, mintha a kath. vallást háborgatnák, az evang. vallás iránti gyűlöletből pörbe fogatnak, s ugyanazon személy vádló és bíróként szerepel; továbbá a házassági kérdésekben nemcsak r. kath., hanem evangélikus vallású egyének felett is ítélnék — hogy tehát e részben is elkerültessék a vallás sérelme és teljesítették az

1608-ik 1. t.-cz. abbeli rendelete, hogy a gyűlölség és visszavonás elhárítására minden vallásnak saját superintendensei legyenek: kívánják a rendek, hogy a házassági kérdésekben, melyek a protestansok lelkiismereti szabadságát illetik, a katolikus szent székek ezentúl ne hozzanak ítéletet.

Az 1608-ki koronázás előtti 8-dik t.-czikkben az mondatik, hogy a jezsuiták Magyarországon semmi állandó birtokot és birtokjogokat ne bírassanak. Mindamellett az idézett törvény megsértésével nemcsak collegiumokkal, állandó birtokkal és székhelylyel, hanem tényleg birtokjoggal is felruháztattak, s ő felsége a legújabb pozsonyi országgyűlés utolsó előtti czikkelyében kegyesen megígérté, hogy a végre nem hajtott törvényeket végrehajtatni fogja; ennél fogva a rendek alázattal kérik e törvénynek végrehajtását olyképen, hogy a jezsuitáknak adott birtokok ismét előbbeni birtokosaiknak adassanak vissza, és hogy azon birtokok ezután sem ezeknek, sem más egyházi személyeknek vagy testületeknek ne adományoztassanak; sőt hogy a rendek békés nyugalma szempontjából a nevezett jezsuita atyák az országon kívül maradjanak, mint-hogy más rendű egyházi férfiak, úgy mint a régi királyok alatt, elegendők az egyházi teendők végzésére.

Az 1609: 18. t.-cz. értelmében a tizedeket a régi szokás szerint kellene bérbe adni. De ez ellen a főpapok nagy visszaéléseket követnek el, a mennyiben a régi bérrel meg nem elégedve, azt a birtokosok terhére emelik. Végezendő volna, hogy a régi szokástól el ne térhessenek.

A többi pontokban panaszkodnak a földesurak törvénytörvény-széki jogbitorlásáról, birtok-átruházási visszaélésekről, különösen az egyházi rendnél; az országgyűlésnek három éven túli elhalasztásáról és általában a sérelmek mellőzéséről. Kívánják többek között, hogy a szavazásnál a megyéknek és testületeknek nagyobb súlya legyen, mint a magán-személyeknek. Az egyházi személyek meghívásánál pedig tartsa meg ő felsége az ország törvényeit.

A bécsi békének 9. és 10-ik pontjában, valamint az 1608-ki koronázás előtti törvényben is kimondatott, hogy a kisebb és nagyobb hivatalok a magyaroknak valláskülönbség nélkül adassanak. De ezen törvény az evangélikusokra nézve

mind ez ideig nem tartatott meg, mivel II. András 30. t.-czikkének sérelmével egyes személyekre nemesak két, hanem több méltóság is ruháztatik, s így másoknak nem jut semmi. Kívánatosnak tartják tehát a rendek, hogy ő felsége az egyes személyek kitüntetésében mérsékeltebben, a vallás-különbség nélküli hivatalosztásban pedig bőkezűbben járjon el. Arra is kérik, hogy az egyházi hivatalok osztásánál figyelemmel legyen a nemesi származásra, a korra és az érdemre.

Teljesíttetni és végrehajtatni kérik a német katonák kivételére, a törvénykezésre és politikai hivatalokra vonatkozó törvényeket. Kívánják, hogy a békét a törökkel is magyar emberekkel tárgyalassa.

Végül tanubizonysággul hívják fel Istent, hogy a jelenlegi mozgalomra nem ők adtak okot. Ők nem akarnak semmit ő felsége ellen; csak sérelmeik orvoslását kérik, mint kérték eddig is, fájdalom, eredménytelenül. Szerintök a béke helyreállítható, ha ő felsége általános amnestiát ad azoknak, kik a legújabb mozgalomban részt vettek. Könyörögnek ismételve, hogy a felhordott sérelmeket a törvények értelmében ezen békétárgyalások által megszüntetni, és az ország rendeit régi szabadságaikban, dicséretes szokásaikban és jogaikban megtartani kegyeskedjék, az erdélyi fejedelem által óhajtott békével egyetemben. ¹⁾

Ez volt a rendek kívánsága.

Rákóczy ezekhez képest azonnal kinevezte követeit, egytől-egyig kipróbált hűségű magyar hazafiakat, hogy ne vádolathassék, mintha Erdély érdekeit nyomná előtérbe.

A követség élére ismét a mérsékletéről és higgadtságáról ismert Lónyay Zsigmondot állítá, a kit békülékeny természetéről fogva Kemény János »austriakus« hajlamúnak nevezett, mint szokták nevezni hazánkban rendszeren azokat, a kik az Austriával való jó viszony fentartásán fáradtak. Pedig Lónyay volt olyan kemény magyar, mint bármely más kortársa, csak az volt a különbség, hogy ő a nádorral, ennek nyers modora mellett is, bizalmasabb lábon állott, mint a többi társai. Mel-

¹⁾ A tokaí gyűlés felirata III. Ferdinándhoz. Szilágyi Sándornál 51—61.

léje adattak: Nyáry Bernát, Klobusiczky András, Chernell György, mint a fejedelmi személyéhez mindenkor híven ragaszkodó férfiak; továbbá Soporni Miklós, Körösy István és Zákány András, a felvidék érdekeinek hű védelmezői.

A Ferdinánd részéről kiküldött követség élén ismét Eszterházy Miklós volt, a kinek hazafisága minden kétségen kívül állott ugyan, de a ki indulatosságánál fogva éppen nem volt alkalmas ilyen békitő szerepre. Társai voltak: Lippay Gáspár nádori ítélőmester, Rohonczy István zalavári apát, gr. Tieffenbach Rudolf, Csáky László, Questenberg Gerhard és Mikulics Tamás tanácsosok.

IV.

A két fél bőven el volt ugyan látva utasításokkal; de úgy látszik, ezeken kívül a harezi szerencsében vetett remény nagyobb befolyással volt reájok, mint az írott utasítás. A király követei komolyan hitték, hogy a porta cserben fogja hagyni Rákóczyt; s ez után kényszerülve lesz bármily feltételeket is elfogadni.

Azonban a külügyi viszonyok a fejedelem javára alakultak s így a nádor reményei dugába dőltek.

A nádor, ki különben is már öreg, zsémbes és nyers modorú ember volt, ura felsőbbségének nyimbusával akart hatni az ellenfélre. Fitymálását már az által is tanúsítá, hogy a régi szokástól eltérőleg, nem küldött kíséretet a fejedelem követei elé s bevonulásukkor a toronybeli örök nem adtak jelt trombitáikkal.

Lónyay, ki a külsőségekre is sokat adott, annál inkább megütközött a nádor ezen tüntetésén, mivel a kíséret magán levél útján meg is volt ígérve. Mihelyt a városba érkezvén lakásaikat elfoglalták, Lónyay magához hívatta társait, hogy a következő nap teendőit megbeszélje velök. Rossz előjelenek vette a véletlenségből támadt tüzet, mely megérkezésök után Nagyszombatban kiütött. Elhatározták, hogy a megérkezés napján nem tisztelegnek sehöl. Másnap reggel Lónyay két szolgáját küldték a nádorhoz, de csak azért, hogy a fejedelem és a felsőmagyarországi rendek részéről az üdvözlét átadják.

Az üdvözlét írásba volt foglalva, nehogy hozzáadás, vagy kihagyás által valami hiba történjék. Maga Lónyay fogalmazta az üdvözlét ekképen: »Az erdélyi fejedelem ő nagysága és a felsőmagyarországi urak, nemesek és szabad városok commissariusi őnagyságok és kegyelmek szolgálatjokat ajánlván, az Nagyságod egészségét látják, kívánván istentől Nagyságodnak minden jót. Ez alkalmatosság minémű karban legyen, örömet érteni akarják.«

A nádor ülve fogadta az üdvözlét átvívóit és süvegét kissé megemelve mondá, hogy valakit majd ő is át fog küldeni a viszonzulász megadására — Lónyayhoz.

Nem sokára megjelent a nádor öcsese: Eszterházy Farkas, s bátyja üdvözlétét átadván, azon reményének adott kifejezést, hogy Lónyayék sietni fognak a munkát megkezdeni. Felhozta az előző napon kiütött tüzet, — mely ugyan ugymond — eloltatott; de a vidéken még nagyobb tűz támadt, melyet sietni kellene szintén eloltani. A nádor kész megkezdeni a tárgyalásokat, csak tudassa vele Lónyay, mikor fognak hozzá.

Lónyay előbb társaival értekezett; s ezeknek egyetértésével válaszóla: Köszönik a nádor vizonti üdvözlétét, ők készek a munkához fogni akár a mai nap délutánján, akár holnap reggel, a mint a nádornak tetszeni fog.

És miután meghatározták volna az ülések ünnepélyes megnyitásának módját, Lónyay előterjeszté társainak az utasítás alapján általa készített propositió-javaslatot, mely négy részre volt osztva: Az első szólott a vallásról, jelesül az elfoglalt templomokról és elűzött lelkészekről, mint a melyeknek visszaadását kellett követelniök, s ekként a vallásgyakorlat szabadságát biztosítaniök. A második szólott a megsértett közszabadságról. A harmadik a megrongált véghegyek helyreállításáról. A negyedik az általános amnestiáról.

Ugyanekkor beszéltek meg a fejedelem azon utasítását is, mely a fegyverszünetre vonatkozott. Így készültek elő a fejedelem követei az első ülésre, melyet ünnepélyes formalitások között kívántak megtartatni. Mikor a nádor magánértekezletre hívatta őket magához, nem jelentek meg. — »Az első össze-

jövetelnek — mondák — ünnepélyesnek kell lennie; mert ők nem a nádorhoz, hanem ő felsége biztosaihoz küldettek.»

A nádor elismerte e kívánság jogosultságát, s Révay által tudatta Lónyayékkal, hogy október 27-kén ünnepélyes ülésen fogja őket fogadni.

Mikor ezek ünnepélyes ruhában megérkezvén s a nádor előtt megjelentek, ez beszéddel üdvözölte őket. De mint rendezés, úgy most sem volt tapintatos. Sem a fejedelemnek, sem az országos rendeknek nem adta meg a kellő czímet, a mivel a fejedelmi követeknek különben is gyenge bizalmát nem igen erősítette.

Ez azonban még csak bevezetésül szolgált a következő kellemetlenségekhez. Mikor a megbízó levelek kicserélésére került a sor, a nádor kiméretlen szavakban tört ki a fejedelem ellen. Hogyan fog — ugymond — ő felségével tractálni az a fejedelem, a ki a svédekkel szövetséget kötött és a ki megtámadta ő felsége híveit? Ez hitszegés, melyet szó nélkül nem hagyhat. Aztán mit akarnak itt a felvidéki rendeknek követei, a kik ő felsége iránti köteles hűségüket hasonlóképen megszegték? Ezeket ő már csak azért sem fogadhatja el, mert nincs rendes megbízó levelök. De különben is az őket állítólagosan kiküldő rendek megsértették koronás királyukat, midőn ellene fegyvert fogtak.

Lónyay a nádor ezen kifakadásaira erélyesen válaszolt. Kérdést intézett hozzá: akar-e vele és társaival tárgyalni, vagy nem? Ők nem jöttek ide feleselni, hanem tractálni. Ha a nádor szemrehányással kezdi a tractát és kifogásokat tesz megbízásuk ellen, akkor ők is kifogásolhatják a király megbízó leveleit, mint a melyek nem a királyi szó és keresztyén hit alatt adattak ki.

A mi pedig a király elleni fegyverfogás bűnét illeti, arra nézve idézte II. András királynak II. 31. t.-cz., mely szerint a rendek fegyvert foghatnak a törvénytaposó király ellen a nélkül, hogy ez által hűtlenséget követnének el.

A nádor a helyett, hogy e választ megczáfolta volna, még nagyobb haragra lobbant. Dühében toporzékolt és káromkodott.¹⁾ Mikor pedig Lónyay csitította és meggyőzni akarta,

¹⁾ »Quibus et qualibus gestulationibus usus sit coram ipsis dici

azt válaszoló: neki senki sem vethet lakatot a szájára, hogy szabadon ne szólhasson a közügyekről. Ehhez neki, ugymond, több joga van, mint ő felségén kívül bárki másnak. A fejedelem követeit nem ismeri el sem directorinak, sem praeceptorainak; tud ő annyit, mint ő kegyelmök, stb.

Azonban néhány nap alatt lelobadt haragja. Hivatta magához Lónyayt, hogy helyreüsse a haragja által elkövetett hibát. Ez azonban nem akart menni, nem akarta hallani a fékezhetetlen indulatú ember kitérőseit. De társai más nézetben voltak; rábeszélték Lónyayt, hogy csak menjen, hátha jó órájában fogja találni a nádort, és egy magánbeszélgetés által előbbre viheti az ügyet.

Csakugyan úgy lett. A nádor nyájasabban fogadta őt, mint remélte; de azért urának felsőbbbségét mindig hánytorgatta. Úgy tett, mintha nem egyenjogú felek állanának egymással szemben, hanem mintha a császáriak csak meghallgatására jöttek volna annak, a mit a fejedelmiek *kérni* fognak. Eszterházy megmutatta Lónyaynak Ferdinánd plenipotentialisát; és kijelentette, hogy e szerint ő felsége, majd *decretum* alakjában fogja kiadni a maga határozatait.

Lónyaynak kifogása volt a »decretum« kifejezés ellen. »A magyarok — ugymond — félnek a decretum szótól, s annak hallása is indulatba hozza őket; jobb lenne, ha az *assecuratio* kifejezés tétetnék. Társai azonban másnap e kifejezést kívánták betétni: »sub verbo regio et bona fide christiana,« minthogy csak az nyujt elegendő biztosítékot arra nézve, hogy a tanácskozmány eredményét magáévá fogja tenni.

Ezen magán természetű tanácskozások után november 1-jén következett nyilvános ülés, a hol Lónyay hosszasan fejtegette a lassú haladás okait. Sajnálattal említé, hogy a nádor felvetette a megbízó levelek kérdését, és különösen azt, hogy a fejedelem ügyét a felvidéki vármegyék ügyétől elválasztani akarja. Ez ellenkezik utasításaikkal, melyektől eltérniök nem lehet. Ezeknek értelmében a tanácskozás fonalát ott kell felvenniök, a hol az Sárostan félbeszakadt. Kívánja, hogy hala-

pequit, pedibus pulsando et dicendo pokol pokol aliquoties de principe igazat mondtam, etiam dentes rigendo . . . Bártfai jegyző naplója. Nemz. Múzeum.

déktalanul fogjanak a munkához és hogy a császári követek által adandó válaszokat ő felsége is megerősítse.

A nádor ezuttal csendesen viselte magát. Csak annyit mondott, hogy a császár részéről még több nehézséget lehetne felhozni, nevezetesen pedig az országos rendek eljárása ellen; de nem akarja a szót szaporítani, s bona fide kész elfogadni a Lónyay által benyújtott írásbeli propositiót, illetőleg választ a császáriak által Sárosban tett nyilatkozatra.

Ebben hivatkozás történik arra, hogy a fejedelem még Sárosban kifejtette okait, miért kényszerült a vallási és polgári szabadság védelmére fegyvert fogni; mire ugyanakkor ő felsége követei is megadták válaszukat. Akkor nem tartották szükségesnek ily vitatkozásokkal tölteni az időt; most azonban kívánatosnak tartják, hogy a lelkiismeret, a törvény és az ország szabadságai épségben maradván, a nép nyomora s a vér ontása békés eszközökkel beszüntetessék. Épen azért a királyi követek akkori pontjaira a következőkben válaszolnak:

Az elsőre nézve megelégsznek ő felsége azon ígéretével, miszerint legközelebb országgyűlést fog összehívni, melyen a rendek szabadon megjelenhetvén, szabad és nem kényszerített szavazataikkal erősíthetik meg azt, a mit a mostani békekötés határoz.

A második, harmadik és negyedik pontra nézve, mint-hogy a fejedelem még eddig semmi reális választ nem kapott, csak halogatást tapasztalt és minthogy ama pontokban az ország sarkalatos szabadságáról és fennmaradásáról van szó, tehát azokra más részletesebb választ vár, annyival is inkább, mert a felvidéki rendek legközelebbi feliratából, melyet ő felségének benyújtottak, kifűnik, hogy nem egyedül a fejedelem panaszkodott a vallás és polgári szabadság megsértése fölött, nemcsak ő követelte annak visszaállítását és megtartását, a mint hogy ő császári és királyi felsége bele is egyezett, hogy az e jelen tárgyalások alkalmával megtörténjék. Az nem képez akadályt, a mit ők állítanak, hogy t. i. azokat közönséges országgyűlés nélkül tárgyalni és kiegyenlíteni ne lehetne. Hiszen a bécsi békekötés példája is világosan mutatja, hogy hasonló bajok és sérelmek tárgyalhatók. És ha azokat, melyek ama békekötés alkalmával végeztettek, érdemes volt országgyűlésileg el-

fogadni és megerősíteni; akkor ő felsége most is csak jóságát és az ország iránti atyai indulatát fogja követni, ha a fejedelem és a rendek által előterjesztett ügyekre vonatkozólag kegyesen és kielégítőleg fogja magát elhatározni.

Az ötödik pontra nézve azt mondják, hogy ámbár az ország régi jogainak és szabadságainak, úgyszintén a nemesi előjogoknak megengedett védelmét nem szükséges felelgetni; nehogy azonban ezen egység megkötése után semmiféle ürügy alatt zaklatásra ok ne szolgáltatassék, hogy ő felsége ne részleges, de egyetemes amnestiát adjon minden rendű és rangú oly embereknek, a kik a fejedelem mellett akár nyíltan, akár titkon részt vettek a szabadság védelmében, és hogy a mozgalom alatt elfoglalt s másoknak adományozott javaik előbbi jogaikkal visszaadassanak, azt a királyi kegyelem és a lakosság kölcsönös egyetértése követeli.

A hatodikra nézve a fejedelem megnyugszik abban, hogy Erdélynek és a hozzá tartozó részeknek minden nehézményei bizonyos helyen és időben a mindkét részről kiküldendő bizottság által kiegyenlítésnek és véglegesen eldöntésnek; s szigorú rendszabályok hozassanak arra nézve, hogy a török miatt a király birodalmából a fejedelem hirtokaiba beütések ne történjenek; sőt inkább, hogy az ilyen betörők és azok pártfogói örökös száműzetéssel büntődjenek.

A hetedikre vonatkozólag kívánják, hogy — mivel a fejedelemnek az a törekvése, hogy hazájának fennállását biztosítandó, annak békéjét is fentartsa — a törvénynek azon fennálló rendelkezései, melyek azt mondják, hogy a magyar ügyeket csak született magyarok tárgyalják, és hogy ő felsége a törökkel csak mint magyar király alkudozzék, épségben fentartassanak; tehát kívánják, hogy a törökkel kötendő mostani békét is született magyarok kössék, ez által is elég tétetvén az ország törvényeinek.

Az utolsóra nézve azt mondják, hogy ámbár a fejedelem e háborút védelmi harcznak tekintí, melyet nem egyes egyének kedvéért és méltóságáért, hanem a közszabadság helyreállítása czéljából volt kénytelen megkezdeni; minthogy azonban e háborúnak elején a császári meghatalmazottak a felajánlott fegyverszünetet el nem fogadták, s ekként a háború folytatása által

azóta igen nagy költségeket és jószágpusztításokat idéztek elő, s mi több, a fejedelmet arra kényszerítették, hogy katonáinak és híveinek vérét kénytelen volt ontani: tehát nem tartja helytelennek, hogy annak költségeit azok viseljék, a kik a háborura okot szolgáltatnak. Minél fogva a fejedelem az utolsó pontra nézve új választ vár ő felségétől, mint a melynek elintézése szintén a béke feltételét képezi; mert ha kártérítést nem kap, akkor nem járulhat a béke megkötéséhez. Ha ő felsége követői erről értekezni hajlandók, akkor a fejedelem a kártérítésre vonatkozó pontokat is elő fogja terjeszteni.

A császár nevében szintén még Sárosban tett proposíciókra nézve tíz külön pontban foglalván össze a fejedelem kívánatait, azon reményöknek adtak kifejezést, hogy ő felsége akként fogja azokat megítélni, hogy a háboru szomorú következményei minél hamarább megszűnjenek, és a szép békeség ő felsége örökös dicsőségére, visszaállíthatassék.¹⁾

V.

A fejedelem ezen határozott, mondhatni követelő válasza nem jó benyomást tett a császáriaknál. Boszantotta őket az új követelésnek azon indokolása, mely szerint a fejedelem kénytelen volt a háborút folytatni, mert a császáriak nem akartak neki fegyverszünetet sem engedni. Az ebből származott károk megtérítéséről hallani sem akartak; de nem tartották tanácsosnak a fenyegetést. Inkább a király kegyelmét tolták előtérbe, s azt nagylelkűségből ígérték a fejedelemhez pártolt magyaroknak, kik nézetök szerint ok nélkül fogtak fegyvert ő felsége ellen. Hogyan követelhet kárpótlást az, a ki ő felsége birodalmát rommá tette?

Ily hangulattal siettek válaszuk elkészítésével.

A nádor november 4-kén hívatta magához Lónyayt és hosszasan értekezett vele a postulátumok felett. »Én — úgy

¹⁾ *Replicatio commissariorum illustrissimi ac celsissimi domini Dni Transylvaniae Principis, partium regni Hungariae domini et Siciliae comitis etc. ad Resolutionem et propositionem dominorum commissariorum sacrae caesareae regiaeque majestatis in Oppido Sáros exhibitas et in tractatu praesenti reassumptas, Szilágyinál 79—84 l.*

mond — már három nap óta gondolkodom és nem tudok találni választ a ti követeléseitekre. Ti ő felségét zavarba akarjátok hozni; a legnagyobb lenézést tanusítjátok iránta, állítván, hogy ígérését nem váltja be. A ház mind a négy sarkából összesepretek a piszkot és tisztaságot követeltek. Bolygatjátok a vallás dolgát; de nem tudjátok-e, hogy ezzel oly követ emeltek, mely alatt vadállat nyugszik. Ő felségének meghatározottabb akarata, hogy inkább elhagyja az országot, mintsem hogy valami újítást engedjen a vallás ügyében. E tekintetben az érsek a felelős, a ki nem fogadta el ő felségének azon tanácsomat, hogy négy theologust rendeljen ki annak eldöntésére, mi történjék a vallás dolgában. Ez nem történt meg, és most ime minden az én nyakamba szakad . . . »

Lónyay tartózkodó volt nyilatkozataiban. Nézetei a vallás dolgában homlokegyenest ellenkeztek a nádoréival. Ő a theologusokat teljesen ki szeretete volna zárni a vallásról szóló tanácskozásból. Hiszen a tapasztalás bőven bebizonyította, hogy a bajt tulajdonképen azoknak exclusiv felfogása okozta.

November 7-kén a nádor átadta a replikát Rákóczy követeknek. Lónyaynál olvasták fel, mely — a mint a bártfai jegyző mondja — esupa gúnyt, szidalmat és rágalmat foglalt magában.

Ugyanis a császáriak a replica bevezetésében azt mondják, hogy e tárgyról köteteket lehetne írniok annak bebizonyítására, hogy a háborúnak nem ő felsége az oka, és hogy a jelenlegi fegyverfogás nem a vallás, nem is az ország szabadságáért, hanem külszövetség kedvéért történt. De erről nem akarnak szólni; csak az átküldött pontokra kívánnak röviden válaszolni.

A mi az első pontot illeti, arra nézve azt felelik, hogy a fejedelem meglegedését tudomásul veszik ugyan, de azt, hogy az összehívandó országgyűlésre jövő rendeknek biztosíték adassék, hogy ott szabadon megjelenhessenek, és hogy szabad és nem kényszerített szavazataikkal erősíthessék meg azt, a mit most határoznak, nem fogadhatják el. Meg vannak győződve, hogy ő felségének uralma alatt és az ő általa tartott országgyűléseken nem az volt a baj, hogy a rendek nem szabadon határoztak. Sőt inkább túlságosan is sok szólásszabadság volt,

ügy hogy némelyek inkább lármával, mint bölcseséggel akarják az országgyűlési teendőket végezni.

A második, harmadik és negyedik pontokra vonatkozólag, minthogy e tekintetben némely országos rendek bővebb kérvényt nyújtottak be, a fejedelemnek nincs többé mit követelnie. Majd válaszolni fognak bővebben azokra is, melyek az ország fenmaradását és az összes rendeket illetik.

Az ötödikre nézve, a mi t. i. az ország és a nemesség szabadságaira vonatkozólag mondatik, azt jól kell megérteni, mert annak megítélése nem egy, nem tíz, nem húsz emberre, hanem az egész országra van bízva; ők nem állíthatják, hogy a felkelők urokat vagy önmagokat, jogaikat és törvényeiket akár védelmezték, akár sértették volna; de ő felsége vele született kegyelménél fogva kész amnestiát adni mindazoknak, kik mindkét részről egymásnak vétettek. Azt azonban igazságtalannak és lehetetlennek találják, hogy azokra is kiterjesszék az amnestia, a kik csupán rablási szándékból esatlakoztak az ellenfélhez.

A hatodikra nézve helyeslésöket fejezik ki, hogy a nehézségek kiegyenlítésére bizonyos hely tűzessék ki. A török elleni kitörésekre vonatkozólag az országnak vannak világos törvényei.

A hetedikre nézve azt válaszolják, hogy az orátor illő ajándékkal már kiküldetett a pörtára, hogy a haza fenmaradása és békéje ügyében értekezzenek. Azt azonban nem tartják kimondhatónak, hogy ő felsége ki által és mi módon tárgyalasson, a mint azt a fejedelem előírni kívánja, mert az a követség nem csupán Magyarország, hanem ő felsége összes országainak békeérdekeit képviseli. — Különben gondja lesz a magyarokra is, hogy a fejedelem e részben is megnyugodjék.

Az utolsóra nézve megjegyzik, hogy felesleges felhordani a fegyverfogás okait, mert hiszen azt mindenki tudja. Azt se szükséges emlegetni, hogy a háború elején a császári meghatalmazottak a felajánlott fegyverszünetet el nem fogadták, és így a háború bajait megszüntetni nem akarták; mert e meghatalmazottak a fejedelem kezében fegyvernél egyebet nem láttak. Az ország-elfoglaltatott, ő felsége alattvalói elnyomatnak, a szegény nép pusztult. Ha ezt a fejedelem meg akarta

volna szüntetni, abban ő felségének meghatalmazottai nemesak nem akadályozták volna, sőt inkább azonnal készek lettek volna alkudozni és ő felsége hadát visszavonni. Nem az ő részökön, hanem a fejedelem részén van a hiba, mely miatt egyesség nem jöhetett létre. Az ő nézetök szerint senkisésem adott okot a fejedelemnek fegyverfogásra. Az ő általa okozott kár, melyet egyeseknek tett, fölér egész országokkal. Azonkívül ő felsége hívei közül hány embernek, árvának és özvegynek vagyonát és jövedelmét foglalta el! Éppen azért nem tudják felfogni, hogy a fejedelem, a ki a békét megzavarta, a ki ő felsége birodalmát rommá tette, a ki ő felsége híveinek birtokát elfoglalta, mindez után miképen követelhet még kárpótlást. Hiszen erről ő felségének megsértése nélkül és botrány nélkül még beszélni sem lehet. Egyébként, ha a fejedelem enged, azon esetben, mint eddig, úgy ezután is számolhat ő felségének jóindulatára.

Végül még a császár által a fejedelem személyére vonatkozó propositióját illető tíz pontra nézve is megtevén megjegyzéseiket, kéri a fejedelem küldötteit, hogy a nehézségek megszüntetésére törekedvén, mozdítsák elő az országban égő tűz eloltását.¹⁾

Ezen erélyes válasz mutatja, hogy a császári követek mint mindig, úgy most is, külön akarják választani a fejedelem ügyét a magyarországi felvidéki rendek ügyétől. Vele mint erdélyi fejedelemmel, hajlandók békülni; de a felvidéki rendekkel nem. Ezeket a nádor úgy tekinti, mint lázadókat, a kik a király iránt tartozó hűségüket megszegték. Ezért a tokaji gyűlés felhivatára és az annak alapján beadott postulatumra felelni sem akart. Kifogást tett ismét megbizatusuk ellen, a mennyiben az ő nézete szerint, nem az ország rendei, hanem csak »némelyek« küldötték ki olyanok felett tárgyalni, melyeknek tárgyalására csak rendes országgyűlés van hivatva.

A király többi követei helyeselték a nádor felfogását, és egy kemény válaszában egyeztek meg, mely alkalmasnak látszott arra, hogy a felvidéki rendeket elidegenítse Rákóczy-

¹⁾ A replicára való resolutio. Extradatae die 7. Novembris. Egykoru másolata Acta Palat. IV. Kis-Marton: Szilágyinál, 84—89. l.

tól. Minduntalan azon kérdések ismétlődnek: ki bizta meg őket? hogy merészelnék az egész ország nevében beszélni?

A válaszirat elején csodálkozásukat fejezték ki a felett, hogyan követelhet a fejedelem ő felségétől és az összes katolikus rendektől mint honfitársaitól olyanokat és oly hangon minőket csak az ellenség szokott követelni legyőzött ellenfeleltől. Ők az ilyen modort méltatlannak tartják az ügyhöz és a királyi méltósághoz.

A fejedelem és némely főurak és városok követelése új olajat öntenek a tűzre; mert mit jelent ennél egyebet azon eljárás, hogy némely egyesek az ország nevét bitorolva, a királynak és az egész katolikus statusnak mintegy törvényeket akarnak szabni? — Tizennégy vármegyében lakó rendek és városok nevében beszélnek! de ezt kevesen akarják az országban; sőt magok azon vármegyék nemesi és városai is ellent mondanak ennek. Ilyen maga a nádor, a kinek ott birtoka van, ilyenek: Homonnai, Csáky István, Forgách Ádám és Zsigmond, a volt nádor fia, továbbá az összes római katolikus papság és a földes urak nagy része. Ez tehát túlságos követelés.

Továbbá nemcsak egyeseket, hanem az összes katolikusokat száműzni és kiirtani kívánják; mert mit jelent az, hogy azon vármegyékben, melyeknek nevében működnek, a katolikusok már régóta meg vannak fosztva birtokaiktól vagy száműzetésben vannak? És nincs, a ki mellettök felszólalni merjen! Ez az igazság és a haza szabadságának visszaszerzése? Ezt kívánja a keresztyén névnek és a magyar vérnek kímélete? Nem hiszik, hogy a biztosok ilyenre lennének felhatalmazva, hogy az összes sérelmek tárgyalására volnának hivatva, holott azokat, melyekhez joggal szólhatnának, nem említik.

Am nyilatkozzanak a felvidéki városok, háborgatja-e valaki vallásukban? Azok a városok fogják azt tenni, melyek az ősi hitet és vallást falaik közül kiirtották; de azoknak is ki adta a jogot arra, hogy az egész ország és a többi szabad városok nevében kérelmezzenek? Nem engedte-e meg ő felsége, hogy sérelmeit mindenki előterjesztheti, de az ország nevében senkisé meg beszélhet és nem folyamodhatik hozzá.

Hiába hivatkoznak e tekintetben a bécsi békekötésre.

Azt azt egész ország s a vallásra vonatkozó pont kivételével a kath. egyházi rend is elfogadta; s akkor nem bizonyos törvények végrehajtásáról, hanem általában az egész ország szabadságáról volt szó. Ha most valaki áthágta a törvényt, ott vannak a törvényszékek, büntessék.

Áttérve az egyes kívánságokra, nem ismerik el, hogy a király nem tartotta volna meg szavát és hogy azért mondták fel neki az engedelmességet. Méltatlankodva kérdik: ki bizta meg őket, hogy a törvényes királynak tartozó engedelenség felmondását így kijelensék? Különb a fejedelmi biztosok irata mutatja a nagy egyenetlenséget, mely a katolikus vallás elnyomása miatt keletkezett. Világos abból, hogy a katolikusok lelkiismerete felett akarnak uralkodni; s hogy ezt könnyebben tehessék, oly módot irnak elő, hogy a nyájtól elkergetik a kutyákat, melyek lelkök és testök felett őrködnek. A parasztokat — úgy mondanak — ellenünk akarják lázítani, hogy így zavart támasztva, az egyháziakat a világiakkal összeveszítsék; némely pontok által oly jogoktól akarják megfosztani a főpapságot, melyekkel az a keresztyénség kezdete óta birt e hazában. Az urakat a nemesek ellen, ezeket ismét amazok ellen izgatják, hogy a zavarosban halászhaszanak.

De mindezek mellett számtalan panaszuk volna az erdélyi fejedelem ellen, a ki miatt oly sok nemesnek, özvegynek és árvának birtoka elvétellett, oly sok keresztyén ember esett török fogságba stb. Ez-e — úgy mond — a haza szabadságáért való harcizás?

Ezen nyomoruság mellett van vagy 25—26 oly vármegye az országban, melyek a fejedelmi biztosok követeléseiről tudomással sem bírnak, ezekben sok főúr és nemes, és az egész klérus tudni sem akar rólok.

Elismerik a királyi biztosok, hogy e kívánságok között vannak olyanok is, melyek az ország közjavát illetik s melyeket ő felségének teljesítenie kell; de legnagyobb baj az, hogy azoknak nagy része, a kiknek nevében a biztosok szólnak, nem adta beleegyezését az ily követelésekhez. Ezeket csak azok akarják, a kik a hazát veszedelembé döntik. Az egész országnak kell ő felségével tanácskoznia a közjóról; s e tekintetben ők is késznek nyilatkoznak közreműködni s felkérni a királyt

hogy a meglevő törvényeket végrehajtsa. Remélik, hogy ő felsége általok biztosítani fogja az egész országot, mert különben féltő, hogy ily pusztítás mellett oda jutunk, hogy nem lesz mi felett tanácskozni, mert elvész az ország.

Az ő céljuk az, hogy a nemzet erejét emésztő eme háború megszünjék, hogy a királyi diplomához képest a törvények megtartassanak és a kedélyek megnyugtassanak. Ha ez meg nem történik, ezért a felelősséget elhárítják magokról a fejedelemre.¹⁾

Hogy ez a replica nagyon is éles hangon volt tartva, azt a következő napon tartott tanácskozmány alkalmával maga a nádor is elismerte. Ennek mehetségeül csak azt hozta fel, hogy ezt ő felségének tekintélye és méltósága érdekében kellett megtennie.

VI.

Lónyay látván, hogy a tárgyalás tulajdonképen a főkérdésektől eltereltetik, kérdést intézett a király követeihez, hogy hajlandók-e a kedélyizgató magánügyek mellőzésével a vallási és a haza szabadságai ügyében felhozott sérelmeket és panaszokat a jelen béketanácskozmányban országgyűlésen kívül tárgyalni és azokat a fennálló törvények értelmében megorvosolni?

Ezt annál inkább kellett kérdeznie, mert a király a felvidéki rendeknek e tárgyban adott válaszában azt mondotta, hogy követeire mind annak tárgyalását bízta, *a mi az ország közjává illeti.*

Azonban a nádor ezt másképen fogta fel; és Lónyay kérdésére nézve csodálkozását fejezte ki, mert — úgy mond —

¹⁾ Responsio Dominorum Commissariorum Sacr. Caesarsae et Regiae Majestatis ad Scripta per Dnos Commissarios nonnullorum Dominorum Magnatum et Nobilium certorum Comitatum ac etiam Liberrum Civit. partium Regni superiorum exhibita eisdem data. 1. Nov. Anno 1644. Tyrnaviae. Lőcsői lev. Ugyanez a palatinalis Acták alapján Szilágyinál november 7-éről van keltező. Annýiban mind a kettő helyes; a mennyiben ez a kérdés először november 1-jén tárgyalatott, s valószínű, hogy e válasz akkor is lett fogalmazva; de átnyújtva csak hat nappal utóbb, vagyis 7-kén volt. V. ö. Szilágyi 89—97. l.

adott replikájokkal a királyi követei tényleg belebocsátkoztak a tárgyalásokba. Hogy országgyűlés nélkül nem akar ily nagy-jelentőségű kérdésbe bocsátkozni; azt azzal indokolja, hogy erre az országos rendek megbízása hiányzik. Valójában azonban nem az volt az ok, hanem az, hogy ütközetet várt a csatatéren, melynek kedvező eredményétől tételizte föl további magatartását.

Az ütközet azonban nem történt meg; s így november közepén új formában vétetett fel a tárgyalások fonala. Ugyanis a nádor jól tudta, hogy míg a papok és német tanácsosok jelen lesznek a tanácskozásoknál, az ellentél nem bízik meg semmiféle nyilatkozatában. Ennél fogva azt indítványozta, hogy azok mellőzésével, magántanácskozmány kezdessék meg a fejedelem követeivel. A leglényegesebb pontokat most is az országgyűlésre akarta halasztani; de az e mellett felhozott érveire Lónyay azzal felelt, hogy igenis, ha új végzéseket kívánnának, akkor az országgyűlésre csakugyan szükség lenne; de mivel ők csak a régiebb országgyűlések meglevő határozatainak végrehajtását kéri, ez megtörténhetik új megbízás nélkül is. Különben Lónyay eddigi tapasztalása szerint, nem sokat bízik az országgyűlésben, mert azt látja, hogy még a királyi diploma sem elég szent arra, hogy megtartassék. Ez az oka, a miért ő nem adhat semmit a nádor azon biztatására, hogy ha a fegyvert leteszik, ő felsége mindeneket végre fog hajtani.

A vallás dolgában a nádor azon kívánságára, hogy a pórok ne kényszeríttessenek kedvök elleni vallásra; továbbá azon állítására, hogy a templomokról a bécsi békekötés alkalmával szó nem volt, Lónyay azt válaszolta, hogy az első kívánságot ő is osztja, tehát kívánja, hogy az elnyomott pórok szabadíttassanak föl. Azon állítás ellen, mintha a bécsi békekötés alkalmával a templomokról szó sem lett volna, felhossa, hogy Mátyás magyarázó levelében világosan ki van mondva, hogy a vallás gyakorlata una cum templis szabad legyen. Elismeri, hogy ekkor a vallásszabadság csak a rendeknek engedtetett meg, de az 1608-diki törvényezikben már a pórokra is kiterjesztetett. Az is ki volt mondva, hogy a zavargás idején mindkét felül elfoglalt templomok visszaadassanak, a miből világos, hogy a katolikusok által elfoglaltakat is vissza kellett adni. Abból is

világos az az értelem, hogy a törvény szavai szerint a vallás szabad gyakorlását *semmi módon* nem kell zavarni. Már pedig a templomfoglalás a zavarásnak egyik módja. Ezt a törvényt Thurzó György nádor életbe is léptette.

De ha — úgy mond — semmi ratiói nem volnának is, nem kellene azért hagyni elveszni az országot, látván, hogy minden gyűlölségnek ez volna a legfőbb oka. Proponálja tehát:

hogy adassanak vissza mindazon templomok, melyeket a katolikusok 1638 óta elfoglaltak;

hogy hozassék szigorú végzés arra, hogy ezután nem lesznek hasonló foglalások;

hogy a nevezett gyűlés előtt elvett templomok visszaadására biztosok küldessenek s arról a jövő országgyűlésen jelentést tegyenek.

Erre a nádor azt felelte, hogy a klerus már az eddig tett engedményeket is sokallja; nem lehet tehát remélni, hogy valamely templom visszaadásába beleegyezzenek. Elismeri, hogy az erről szóló törvény nem új, de új a magyarázata és végrehajtása, mire nézve nagyon eltérők a nézetek.

Lónyay aztán a törvényszegők megbüntetését követelte, mert — úgy mond — minden eddigi háború abból következett, hogy a törvények büntetlenül lábbal tiportattak. Ha a büntetés elmarad, soha vége-hossza nem lesz a törvényszegéseknek.

Az »evangelikus status« elnevezést a nádor nem akarván elismerni, Lónyay kimutatta, hogy az »evangelikus« nevezet benn van a törvényekben, a »status« a dolog természetéből szerint következik belőle. Azok, a kik evangelikusok, statusok is; mert különben a katolikusok sem lehetnének statusok. Egyébiránt — úgy mond Lónyay — csak tolláltassék az a materia, a kiért ezt a nevet kellett urgeálnunk, és ne legyenek a religióban gravaminái az evangelikus statusnak, akkor könnyebb lesz a nevezetet jó értelemmel venni a végzések szerint.

A nádor azt vetette Lónyaynak szemére, hogy a paraszt embereket akarták statusnak csinálni, a mit az természetesen nem ismert el, mert »mi, a hol őket oltalmaztuk, azzal a közönséges constitutiókat oltalmaztuk . . .«

A szent székek védelmét is megkísérelte a nádor; de

Lónyay e kérdésben is helyesen különböztetett. Nem az intézményt, hanem a visszaéléseket kívánta megszüntetni.

A jezsuiták jószágbirhatása mellett a nádor által felhozott érvekre azt felelte, hogy oly magyarázattal a törvény világos szavai elforgattatnak. Azt mondja a nádor, hogy a jezsuitáknak nincs birtokuk, csak haszonélvezetök. Igen, válaszolá Lónyay, mindenkinek azért kell a jószág, hogy hasznát vegye és hogy utódjának hagyja. A jezsuiták is ezt teszik. Hasznát is veszik és jezsuita utódaikra is hagyják. Azt hiszi, ha ily jövedelmeik nem lennének az illető patereknek, »nem járnának oly bőven.«

Hasonló szellemben és modorban folyt a vitatkozás két napon át. Szóba jöttek még a tizedek, a földesúri jogok, az egyházi személyek által örökölt világi javokról, az országgyűlésről és szabad szavazásról, a hivataloknak valláskülönbőség nélkül való betöltéséről, a külföldi nemzetekről, az igazságszolgáltatásról, a közvédelemről, az amnestiáról és a kielégítésről.

Arra az egyre alkalmas volt e vita, hogy az idő elhaladjon és hogy mind a két fél új értesítést kapjon fejedelmétől. Lónyay végképen belefáradt a vitatkozásba, mert mindinkább meggyőződött, hogy ily módon célhoz nem jutnak. Mert ha volt is olyan pont, a melyre nézve a nádorral megegyezett volna, azonnal előlépett az érsek, a ki annak a vallási ügyekben való illetékességét el nem ismerte. »Én vagyok — úgy mond — theologus, nem Te.«

Lónyaynak pedig azt mondá: »a mi a ti elődeiteknek a bécsi békekötés alkalmával szabad volt, azt most nekünk is szabad cselekednünk. A mint azok akkoriban a magok számára és jobbágyaik javára hoztak törvényeket, úgy most mi, kik többségben vagyunk, azt tehetjük, a mi nekünk tetszik.«

Lippaynak igaza volt: azt tehetjük, a mi nekik tetszik, mert a bécsi békekötés óta a catholicismus nagyon megerősödött.

Lónyay ily körülmények között szabadulni akart. November végén felhívta a nádort, adja ki utolsó írásbeli nyilatkozatát.

Ez december 2-kán nyilvános ülésen meg is történt. A nádor ugyanis, társaival való előleges megállapodásához képest,

egy terjedelmes választ adott át Lónyaynak. Ebben mindenekelőtt azon bevezető szavaikra tesz megjegyzést, melyek szerinti e haza egykor virágzott, most pediglen aláhanyatlak. Sajnos, hogy ez az ország, mely egykor a török berohanások ellenében az egész kereszténységnek védőfalul szolgált, idáig jutott. Ez az istennek büntetése vétkeinkért. Való, hogy a bajoknak legfőbb oka a vallási egyenlenségben keresendő, mely abból támadt, hogy a magyarok eltértek azon hittől, melyet őseik Sz.-István-tól fogva századokon át megőriztek. Ez az ország szerencsétlenségének és pusztulásának igazi oka.

Az, a mit a fejedelmi követek okul hoznak fel, hogy t. i. bizonyos törvények megsértettek, sohasem lehet ennyi bajnak okozója. Ha az egykor virágzó Magyarország pusztulásának igazi okát akarjuk kikutatni, akkor nem az újabb törvények megsértését, hanem a múlt század mozgalmas történetét kell szemügyre venni. Azt fogjuk találni, hogy Zúpolya János csupa nagyravágyásból elárulta saját törvényes fejedelmét, Lajos királyt. Ennek halála után az egész országot akarta birni, melynek igazgatására és védelmére nem lévén elegendő ereje, a török segítségéhez folyamodott s annak fegyverével megerősítette magát az uralomban. De nem sokáig örvendhetett szerencséjének, mert az országot, melyet bűnös úton szerzett meg, csakhamar kénytelen volt itt hagyni. Nemcsak ő, de családja is kihalt. Történelmünk emléklapjai több ilyen férfiút mutatnak fel, kik nagyravágyásuknál fogva a törökkel szövetségben, saját hatalmuknak feláldozták hazájok szabadságát, s az isteni és emberi törvények ellenére a törökkel szövetkeztek.

Egészen más utat követték azon magyar vérből származott hősök, kik nemcsak hogy a magok javára nem szövetkeztek a törökkel, hanem annak segítségét magasztos lélekkel megvetették. Ilyen volt ama Báthory István, a ki az erdélyi fejedelemségből Lengyelország trónjára emelkedett; ilyen volt ama másik névrokona, a ki »cesedi« előnevet viselt; ilyen volt Dobó Ferencz és Illésházy István, a kik szintén visszautasították a török segítséget. És a mi korunkban mégis vannak olyanok, a kik ama nagyravágyókat követvén, inkább a keresztény név elnyomására, mint a haza védelmére fognak fegyvert, és a sok lázadástól elgyengült országot veszélyeztetik. Pedig

az egyetértés által a kis dolgok is növekednek, míg egyenlenség által a nagyok is elromlanak.

A fejedelmi követek azt mondják iratukban, hogy az erdélyi fejedelem kénytelen volt fegyvert fogni; hogy hivalkodva nem nézhette tovább a törvények meg nem tartásából eredt országos és vallási szabadság elnyomását. Pedig a császári követek tudják, hogy erre a külföldi, jelesen a svéd szövetség indította őt. Ez a szövetség nem a végett köttetett, hogy a törvényt és a megsértett vallásszabadságot védje. A fejedelmek nem szokták más országok szabadságának védelmére költeni pénzüket. Ezt a tapasztalás bizonyítja; mert alig van nemesi szabadság vagy kiváltság, mely néhány hónap óta nem lett volna felforgatva. Mért panaszkodnak tehát a követek némely törvények meg nem tartása miatt, mikor látják, hogy rövid idő lefolyása alatt magának a magyar szabadságnak alapjai rendítettnek meg, éppen az által, a ki azt állítja, hogy védelmezi.

Nem értik a fejedelmi követeknek abbéli nyilatkozatát, hogy azon országos rendek, kiknek nevében szólnak, tanácsosabbnak vélik magokat ő felsége és a fejedelem között kérelemmel közbevetni; mivel iratukban majd kérnek, majd követelnek; olykor pedig ellenfél gyanánt szerepelnek. Sőt mikor azt kívánják, hogy ő felsége kártérítést nyújtson a fejedelmeknek, egyenesen ellene raanak úgy ő felségének, mint az igazságnak. — Minél fogva őket közbenjárókul tekinteni éppen nem lehet.

Azt mondják azon követek, hogy ők némely főurak, vármegyék és szabad királyi városok meghatalmazottai. De ennek bizonyosságául egy betűt sem tudnak felmutatni, úgy hogy ha a nyilvános tanácskozások törvényei szerint akarnának eljárni, megbizóikhoz kellene őket visszaküldeni rendes meghatalmazásért. Mert igaz ugyan, hogy birják ő felségének azon dekretumát, melyben az illető rendek által küldendő követek kérelmét meghallgatni késznek nyilatkozik; de semmivel sincs bizonyítva, hogy ezek azon bizonyos követek. De ha volna is, akkor is kérdezhetnék, ki bizta meg őket, hogy az egész ország nevében beszéljenek? Ime tehát, mivel sem az egész ország ügyének tárgyalására nincsenek kiküldve, sem pedig azoktól

a kik kiküldötték, rendes megbízólevelet felmutatni nem képesek: világos, hogy a császár követi semmivel sincsenek kötelezve arra, hogy a beterjesztett pontokra válaszoljanak. Azonban a közveszély és az osztrák házbeli fejedelmek szokott kegyessége arra bírta őket, hogy e tekintetben nehézségeket ne tegyenek.

Ezeket akarták mintegy bevezetésül a fejedelmi követek iratára válaszolni.

A mi pedig a benyújtott kívánalmakat illeti, azokra sem akarnak bővebben kiterjeszkedni, de röviden mégis elmondják észrevételeiket. Mindenekelőtt protestálnak az ellen, mintha akár a bécsi békekötést, akár a koronázási feltételeket, akár pedig az ő felsége által megerősített egyéb törvényeket akarnák vizsgálat alá venni, annál kevesebbé megszüntetni vagy megerősíteni. Sem arra nincs hatalmuk, hogy új törvényeket alkossanak, sem arra, hogy az eddigieket magyarazzák. Ezt válaszolhatnak az ellenfél követelésére. Mindazáltal ő felsége kegyelmességéből, a követek kedvéért, röviden felelnek az egyes pontokra is.

Először is azt állítják a tokaji rendek, hogy a jobbágyok sérelmet szenvednek földesuraik részéről, és pedig a főszabadság rovására. Ezt a császár küldöttei nem ismerik el, mert a főszabadság nem a parasztnál kezdődik. Elismerik, hogy engedményök van a parasztnak arra nézve, hogy vallásuk szabad gyakorlatában senki által ne akadályoztassanak; de ez az engedmény nem adatott nekik a földesurak megalázására, nem adatott azért, hogy azok ellenében a jobbágy felszabadítva legyen.

Sértve érzik vallásukat azért is, hogy némely predikátorok egyházaikból elűzettek és szokott jövedelmeiktől megfosztattak. De ez sem bizonyítja a vallási szabadság megsértését, mert ha az ország összes törvényeit átkutatjuk, egyet sem fogunk találni olyat, a melyben a parasztnak világosan meg volna engedve, hogy papot tARTHASSANAK. Vagy talán összevetésből akarják az értelmet kivenni? Nincsenek megbizva, hogy az ország törvényeit magyarazzák; azt azokra kell bízni, a kik azokat alkották. Egyébiránt a parasztnak sohasem volt megengedve, hogy a kegyúri jog ellenére, az alapítók szándékától eltérőleg és a katolikus lelkészek kizárásával, parochiá-

val és jövedelemmel bírjanak. De tegyük fel, hogy a parasztnak külön engedéllyel megadatott a szabadság, hogy saját vallásu papot tartsanak, ebből nem következnek egyéb, mint hogy ha e szabadsággal élni akarnak, bírhatják ugyan a papot, de azt a magok zsebéből fizessék, ne pedig azon jövedelmekből, melyeket az első alapítók a katolikus lelkészeknek hagytak, és a melyekhez nem a parasztnak, hanem a földesúrnak mint kegyúrnak van joga. Ily esetben is alkalmazni kellene azon kikötést, hogy a prédikátorok ne merészeljenek éles szavakkal prédikálni azon földesurak ellen, a kiknek birtokán laknak, különben állásuktól elmozdíthatnak. Ha ez ellen a fejedelmi követeknek kifogásuk van, ám halasztassék a törvénytárgyalás az illetékes országgyűlésre.

A templomokat illetőleg azt mondják a fejedelem követi, hogy mivel azokat több helyen a katolikus kegyurak magok számára foglalták el a zsellérektől, ez által nagyon megsértetett az ő vallásuk szabadsága. De a dolog másképen áll. Mert az ország összes törvényeiben egy sincs olyan, mely a parasztnak, a katolikus földesúr sérelmével, templomhoz való jogot adott volna. A mi a gyakorlatról mondatik, az nem a templomok, hanem a vallás gyakorlatára vonatkozik; mert Mátyás magyarító diplomája szerint is a templomok csak a karoknak és rendeknek engedettek, mert csak azok bírnak kegyúri joggal. De csak a katolikus vallás sérelme nélkül, mint az a bécsi békekötés 1. pontjában áll, a parasztról semmi említés sincs. Nincs tehát olyan törvény, mely a jobbágyoknak a templomok használatára jogot adna. Különb is az ország régibb joga szerint a parasztnak a földesúr birtokán munkadíján kívül semmije sincs. Minél fogva, ha a katolikus földesurak a magok birtokán elfoglalják a templomokat, ezzel sem a vallás szabadságát nem sértik meg, sem jogtalanságot nem követnek el, hanem élnek saját kegyúri jogaikkal.

Végül a temető és harangok használatára nézve hajlandók fenntartani a jelen gyakorlatot. Ha azonban a fejedelem követeknek e részben valami kívánni valójok van, azt az egyetemes országgyűlés el fogja intézni.

Azon kívánság felett, hogy azon sérelmek, melyeket »az evangélikus rendek« az 1638-diki országgyűlésnek benyújtot-

tak, mint közsérelmek, nemcsak szóval, hanem tényleg is orvostassanak, a király követei csak csodálkozásukat fejezik ki. Mert azok közt sok van olyan, a mi nem úgy áll; sok van olyan, a mi nem alapszik törvényen; s vannak olyanok is, melyek ellenkeznek a régi nemesi jogokkal és a katolikus kegyúri jogokkal is. S ennél fogva a másik fél meghallgatása nélkül nem intézhetők el. . .

Elszomorítólag hatott reájok a fejedelmi követeknek azon kívánalma, hogy azon katolikusok, kik az előbbi három pont ellen vétettek, Ulászló király VI. decretumának 8-ik cikkje szerint bünhődjenek. Ezzel az összes katolikusokat ki akarják irtani, és pedig egyszerűen az ő panaszuk folytán, mely szerint az is törvénytértés, a miről az országos határozatokban egy betű sincs. A császári követek mást találnak az ország régi törvényeiben, úgy mint az újabb engedményekben, melyek a bécsi békekötésben és Mátyás főherczeg magyarázó diplomájában foglaltatnak. Kérdik: vajjon, ha ezen új engedmények ellen valami történt is, ez-e a helyes út és büntetés? Az a törvény nem ilyenekre vonatkozik, nem is alkalmaztatott soha. . .

A mi már az »evangelikus rendek« elnevezése feletti vitát illeti, ez egészen új dolog. Ez csak a legutolsó országgyűlésen hozatott elő legelőször. Nincs is alapja sem a régi törvényekben, sem az újabb engedményekben; de van ezzel ellenkezőleg az, hogy a régi jog és törvények szerint az országban csak négy rend van. Így pediglen hat lenne, ha a katolikusok és evangelikusok magokban külön statut képeznének. A legnagyobb zavar támadna az országban, ha Hollandia példájára a parasztból is rendet csinálnának. Az idézett törvény nem vonatkozik erre, mert abban a *rend* elnevezés nem fordul elő, csakis az, hogy ő felsége az evangelikus vallást követőkből két egyént jelöljön a nádori hivatalra.

Hogy a katolikusok *Status*nak nevezik magokat, a felett nem kell csodálkozni. Ők az ősi hitnek örökösei, s ennél fogva nem engedmény, hanem törvény alapján illeti meg őket ezen elnevezés. Továbbá a katolikusok közt teljes status van; minden más statusokban vannak katolikusok, tehát méltán használják e nevezetet. Ellenben a protestánsoknak csak a legújabb

engedmények alapján van szabad vallásgyakorlatra joguk, nem is követelhetnek többet, mint a mi engedményezve van nekik. Az »evangelikus rendek« elnevezése pedig seholsem található, ámbár nem lehet tagadni, hogy az evangelikus főurak és nemések, továbbá a városiak is a rendekhez tartoznak, de nem képeznek általános statut.

A szent székek ellen felhozott panasz fölött is csodálkoznak a császáriak; nevezetesen a fölött, hogy a fejedelmi követek egyrésze az idézett törvénycikk értelmében a szent székeket fel akarják tartani és csak a netán felmerülendő visszaéléseket kívánják megszüntetni; most pediglen némelyek azt követelik, hogy ettől eltérés legyen; panaszkodván, hogy a házassági ügyekben az evangelikus valláshoz tartozó emberek is megidőztetnek; továbbá azt is kéri, hogy az e tekintetben az evangelikus valláson elkövetett sérelem megszüntetessék, és pedig az 1608. évi I. t.-cz. szerint, a hol pedig ilyesmiről semmi sincs, csakis az engedtetik meg, hogy minden hitfelekezethez saját superintendensei legyenek. Tehát ez a pont is új és a bécsi békével ellenkező, mi fölött méltán lehet csodálkozni.

A mi a jezsuitákat illeti, arra nézve idézik az 1608-ki VIII. t.-cikkelyt; de abban sincs az, a mit a fejedelmi követek kívánnak. Azon törvénycikkben csak megerősítést nyer a bécsi békekötésnek VIII. cikkelye, mely ekképen hangzik: »a magyarok nem egyeznek meg abban, hogy a jezsuiták Magyarországon állandó birtokokat és birtokjogokat bírassanak.« Ez nem megállapodás; mert törvényt a király és az ország együtt alkotnak. Ezen t.-cikkben pedig világosan ki van téve, hogy »ő felsége azonban ragaszkodik királyi jogaihoz.« Távol legyen tehát, hogy ő felsége e törvény alkotásába beleegyezett volna; sőt ellenkezőleg, tiltakozott ellene, midőn azt mondá, hogy királyi jogaihoz ragaszkodni akar. Hogy mit akar ezzel tenni ő felsége, az jóakarától függ. Követői azt nem akarják magyarázgatni, annál keyesbbé akarják azt, hogy a jezsuiták az ország határain kívül maradjanak, a mint ezt a fejedelmi követek alaptalanul követelik. Arra sem érzik magokat felbatalmazva, hogy I. Lajos király 2-ik decretumát magyarazzák; tegye ezt a király és nemzet, mint törvényhozók.

A tizedek kibérlésére vonatkozólag idézik az 1609: XVIII. t.-cikkelyt, mint a mely ellen a bérlők sok visszaélést követnek el az által, hogy némely években a földesurak rovására emelik az árendát. De az idézett t.-cz. nem azt tartalmazza, a mit a fejedelmi követek mondanak. Ugyanis a bérleti gyakorlat nem emelés vagy leszállítás czéljából áll, hanem azért, a mi a törvény következő szavaiban foglaltatik: »A tizedek bérbeadása — a hol szokásban van — kötelezett időre a régi szokás szerint maradjon,« a minnek nincs egyéb értelme, mint az, hogy a mely tizedek bérbe adattak a prelátusoktól, azok kötelezett időre ezután is bérbe adassanak.

A földesúri törvényszékekről szóló pontra tett megjegyzések után kijelentik, hogy a rokonok kárára elidegenített jószágokról gondoskodni a jövő országgyűlésen okvetetlenül szükséges. A mi a három évenkénti országgyűlés megtartását illeti, arra nézve mentegetik ő felségét, a kinek gondjai más országokban is igénybe vannak véve. Nem csoda, hogy e tekintetben mulasztás történt; de az elodázásnak nemesak ő felsége az oka. Magok az országos rendek is el fogják ismerni, hogy a legutóbbi összehívott országgyűlés a rendek elmaradása miatt oszlott szét. Egyébiránt a követek ígérik, hogy e tekintetben rendbe jön minden, és hogy a tárgyalások a maga rendje és módja szerint fognak folyhatni.

Az ellen, hogy a hivatalok valláskülönbség nélkül osztassanak, nem tesznek kifogást. Hogy azonban sokan nem alkalmaztatnak, az az alkalmas egyének hiánya miatt van.

Az idegen katonaság elleni panaszokat fájlatják; mert az ország nincs abban a helyzetben, hogy az idegen katonákat ki lehetne belőle vonni. Mihelyest lehet, azonnal meg fog történni.

A törvénykezésre vonatkozólag azt mondják, ő felsége szívből óhajtja, hogy e tekintetben minden rendesen történjék, a magyar tanácsosok nélkül semmitsem szokott tenni; ha tehát bajok fordulnak elő, annak nem ő felsége az oka. Különben elrendelte, hogy a bajok orvosoltassanak.

Hogy mennyire szíven hordozza ő felsége az ország védelmét, az tudva van mindenki előtt. Tudja ő, hogy ez a keresztyénység védőfalja. Nem is mulaszt el semmit ennek meg-

erősítésére a török ellenében. Sokszor tett kísérleteket a béke megkötése iránt, ezután is arra fog törekedni, csak a rendek is támogassák ezen szándékában. A katonaságnak a végvárakból való kivonása a szükséghez képest történt. Hogy az ország jövedelmei csak a közszükségletek fedezésére és a végvidéki katonák fizetésére fordítottassanak, azt ő felsége elrendelte. Ha pedig azok beszedése és kiszolgáltatása körül valami visszaélések fordulnak elő, azok ellen ő felsége a törvény szigorát kívánja használni; s erre nézve a rendek tanácsát is szívesen meghallgatja.

Végül az amnestiára vonatkozólag azon nézetben vannak, hogy az általános amnestia könnyen romlására lehet az országnak, a mennyiben új lázadásra adhatna okot, a mint az rendesen történni szokott...¹⁾

VII.

Ezen terjedelmes válasziratban, mint látjuk, az is kétségbe vonatik, a miben már megegyeztek. Szembetűnik a császári követeknek azon különös eljárása, hogy az ország törvényei között különbséget tesznek. Az, a mi nekik és a katholicusoknak kedvez, valóságos törvény. Ellenben az, a mi az erdélyiek s a protestánsok mellett szól, csak engedmény! Az első ellen senki sem vétet, a másikat akárki felforgathatja. Ez a felfogás vonul végig az egészen. Ezért mondta Lónyay az esztergomi primásnak, hogy nem rajtok, hanem azokou múlik a béke megkötése, »a kik a nyilvánvaló végezésekből is akadékoskodnak.«

Különösen lehangelőlag hatott a fejedelmi követekre az a lenéző hang, mely az egész felelelelben végig érezhető. Lónyayt ez annyira bántotta, hogy egész éjén át nem tudott miatta aludni. Mikor ezt a nádornak elpanaszolta, ez gúnyosan nevetve mondá:

¹⁾ Sacratissimae Caes. Reginaeque Majestatis dominorum Commissariorum ad exhibitum nomine quorundam d. magnatum, nobilium ac liberarum civitatum, nonnullorum comitatuum supplicationes responsio, quam instantissime urserunt post generalem responsionem. Orsz. levéltár. Acta Transylvaniae, datum nélkül. V. ő. Szilágyinál a december 2-iki okmányt 125—136. l.

»hát miért bontotta fel Kegyelmed estve?« A lenéző hangra vonatkozólag pedig megjegyezte, hogy a császárt nem lehet összehasonlítani a fejedelemmel, sem annak küldötteit a fejedelem küldötteivel! »Illi sunt theologi, philosophi, juris consulti, practici politici!« De mik a fejedelem követei? — Ime, miért nem lehet az egyezés! A tisztán politikai és katonai kérdésekben hamarabb jöttek volna egyességre. De a vallás dolgában az összes papság, sőt még a római pápa is nyomást gyakorolt a császári követekre. Innét van, hogy ezek a vallás dolgában való végzést minden áron az országgyűlésre kívánták elhalasztani.

De a fejedelem részéről is forogtak fenn nehézségek. Nem annyira a kívánt birtokokra nézve, miben hajlandó volt engedni, hanem a külföldi szövetségesekkel és a felvidéki rendekkel való viszonyában; minél fogva követeinek soha sem adhatott teljes felhatalmazást. Az alkudó követeknek minden kis engedményért külön felhatalmazást kellett kérniök tőle.

Lónyay e nehézséget felemlítette a fejedelem előtt. »Azért kell késlelnünk — úgy mond — választételünket, hogy cessiót semmiben nem tudunk tenni Nagyságod híre nélkül, mert az országbeliek instructiója az, hogy egy körömnnyire se menjünk el instructiónk mellől, az ki lehetetlen.«

A fejedelem maga is belátta Lónyay szavainak igazságát; de nem tehetett máskép. Érdektársait az alkudozásoknál nem mellőzhette.

Ezen kényes helyzet daczára Lónyay erélyesen küzdött a fejedelem ügyének érdekében. Deczember 4-kén tartott nyilvános ülésben kifejezte fájalmát a császáriak legutolsó nyilatkozatának keménysége és lenéző modora felett. És midőn vele szemben a nádor azt vitatta, hogy az egyedül helyes modor és hogy a tartalom maga megczáfolyhatatlan, melylyel még Lónyayék is meg lehetnének elégedve: akkor azt válaszolá, hogy ha most nem folya is háború, ezen nyilatkozat következtében az ő küldői kénytelenek lennének fegyvert fogni.

Az érsek értesülvén e nyilatkozatról, más nap hívatta Lónyayt s meg akarta őt győzni a nyilatkozat üdvös voltáról.

— Lám, mondá, mennyi cessiót tettünk nektek! Hát

nem nagy engedmény-e az, hogy a parasztoknak is meg van engedve vallásuk szabad gyakorlata?

— No ugyan szépen van megengedve, válaszolt Lónyay, hiszen ellenkezőleg áll a dolog; még azt is el akarjátok venni, a mi eddig megvolt, megtiltván a papoknak a szabad szónokolhatást.

Lippay azzal akarta megnyugtatói, hogy jövőre el lesz tiltva a más vallásúak elűzése.

Könnyű dolog az ígélet — felelé Lónyay — mikor már mindenünnen elkergették a papokat.

Az érseknek az volt a törekvése, hogy mind ezen kérdések elintézése a jövő országgyűlésre halasztassék, mert — úgy mond — most úgy is rövid az idő a végleges elintézésre; azután meg kellene hallgatni az ellenfél indokait is.

Lónyay erre azt válaszolta, hogy a sérelmeket csakugyan országgyűlésileg kellene megszüntetni; de — úgy mond — megpróbáltak már azt is, nem sikerült. Más az, mi csoda reménységgel bocsáthatnók arra . . . akkor is úgy magyaráznák, vagy úgy akarnak komplanálni, a mint most deklarálják. Az pedig lehetetlenség. Mert ha fegyver között sem akarnak többet és jobbat cselekedni, mit cselekednének egyébképen? — immár megpróbáltuk.«

Erre az érsek azt mondá: esalatkoztok, ha azt hiszitek, hogy a vallásügyben többet fogtok nyerni; mert a római császárok száz esztendőtlől fogva viselvén a török elleni háborút, megoltalmazták s ezután is megoltalmazzák az országot. De ha a vallási villongások miatt elpusztúl az ország — mehetünk mi is vagy a templomokkal, vagy a religióval, ha nem leszen kinek azt exerceálni. ¹⁾

A következő napok várakozással teltek el, míg t. i. a fejedelem véleménye, illetőleg új utasítása nem érkezett meg a fentebbi kemény nyilatkozatra. Az alatt a kancellár Linczbe ment ő felsége utolsó válaszáért. Deczember közepén a nádor türelmetlenül sürgette a választ. Mi az oka — kérdé Lónyaytól — a fejedelem késedelmezésének? s mit fogtok tenni, ha a tracta nem sikerül?

¹⁾ Lónyay levele Rákóczyhoz, deczember 7-kéről. Szilágyi S. I. m. 141—145. l.

Lónyay e komoly kérdésekre kedélyes hangon válaszolá: egyesülni fogunk a közelgő svédekkel, elfoglaljuk Pozsonyt és elveszük a koronát!

De hiszen, mondá Eszterházy, a koronát nem kapjátok meg »quia jam arx Posoniensis sursum deorsum esset inversa.«

Végre december 18-kán hozta Lónyay a fejedelemnek e hó 5-kén kelt levelét, melyben az a hadi állapotok megnyugtató elbeszélése után azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy palatinus uram akkor sem kötné meg a békét a jövő tavaszig, ha minden kedve szerint történék. Őt csak fegyverrel lehet capacitálni. Helyesli követeinek a vallás ügyben eddig adott válaszait. Lónyayt egy külön magán levélben értesíti külföldi viszonyainak kielégítő voltáról.

Ezen értesítések után a fejedelem követei a nádornak adandó írásbeli válasz szövegezéséhez fogtak, midőn ebéd után egy szolga azon szomorú hírrel érkezett meg, hogy Lónyaynak neje meghalt.

Lónyay e lesújtó hír hallatára visszavonult s engedélyt kért urától a hazamenetelre; de első fájdalmának enyhültével harmadnapon ismét megjelent a tárgyalásokon s december 21-ikén tartott nyilvános ülésen már ő végezte a szokásos üdvözlést. Előbb felsorolta a halasztás okait, azután pedig átadta az írásbeli választ, mely lényegileg megegyezett az eddigiekkel.

Ugyanis a császáriak kemény iratának bevezető szavaira, melyekben a felvidéki rendek küldötteinek jogosultságát vonják kétségbe, azt felelték a fejedelem követei, hogy nincs törvény, mely bármely ő felségéhez szóló folyamodványnak útját állaná. A felvidéki vármegyék és városok az ottani főurakkal és nemesekkel egyetemben fordultak ő felségéhez; attól felhatalmazást nyertek arra, hogy követeiket kiküldhessék, a kik általános menevédet is nyertek. Hogy ezt most ő felségének követei nem ismerik el, azon csak csodálkozni lehet. Azon vád-jok sem áll a császáriaknak, mintha ellenfeleik a jobbágyokat egyforma jogokkal akarnák felruházni a városi polgárokkal, vagy mintha a parasztoknak a többi rendekkel egyenlő kiváltságokat és szabadalmakat akarnának adni. Megelégesznek az-

zal, ha nem engedmények, hanem köztörvények által biztosított szabad vallásgyakorlatukban nem háborgattatnak.

Kimutatták, hogy a bécsi békekötés hasonló például szolgál e kérdésekben. Akkor sem az egész ország alkudozott a béke és a szabadság visszaszerzése fölött, hanem csak azok, a kiket egyrésztől a király, másrésztől pedig Bocskay küldött ki.

Kivánták, hogy a parasztoknak szabad legyen saját vallásbeli predikátorokat tartaniok, s azok jövedelme az eddigi szokáshoz képest fizetessék és a parasztok ne kényszeríttessenek saját erszényökből fizetni.

Kivánták, hogy az 1638-ki országgyűlés előtt történt templomfoglalások és vallásháborgatások a jövő országgyűlésig megvizsgáltassanak, és ott a mult gyűlésen benyújtott sérelmek megorvosoltassanak. Az 1638 óta egész mostanáig elfoglalt templomok pedig — a vallás szabad gyakorlatával együtt — azoknak adassanak vissza, a kiktől elfoglaltattak. A temetkezés és harangozás körül az 1608 óta fennállott szokás tartassék meg. Mindenekfelett ő felsége országgyűlésileg gondoskodjék arról, hogy a jobbágyoknak ilyen zaklattatása, a lelkeseknek elűzetése, a parochialis jövedelmek és templomok foglalása többé ne történjék.

Kivánják, hogy az ország törvényeinek megsértői ellenében a régi törvényes büntetés alkalmaztassék. E részben semmi új vagy semmi törvénytelen dolgot nem kívánnak; abban sem tesznek nehézséget, hogy e törvény a keresztyén szelidséghez illő módon mérsékeltséék; de az ország törvényeinek vakmerő megsértői ellen kell védekezni.

Az »evangelikus rendek« elnevezésének megújításával csak azt akarják elérni, hogy beadott és még beadandó sérelmeik más rendek sérelmei közé soroltassanak, és hogy biztosíttassanak arról, hogy azokkal együtt fognak megorvosoltatni.

A szentszékek körül támadt viták feletti döntést, ne-hogy más polgároknak rövidege legyen — a dekretalis terminusra halasztották.

A jezsuitákra vonatkozólag annak eldöntését, hogy azok az 1608. s. t.-cz. értelmében az országban állandó birtokokkal ne bírjanak, vagy pedig, hogy csak az országon kívül maradjanak-e, a jövő országgyűlésre kívánták elhalasztani.

A tizedek haszonbérére nézve az 1548. : LXI. t.-cz. legyen irányadó.

A földesurak törvénytörvényekre vonatkozó 1638-ki 3. t.-cz. tartassék meg.

A törvényes örökösök sérelmével elidegenített ősi birtokok felett szintén a jövő országgyűlés határozzon. Mely, hogy ezen alkudozások befejeztével ő felsége által valamely alkalmas helyen és időben a fejedelem és a felvidéki rendek megnyugtására összehivassék, azt a követek szintén kívánják.

A hivataloknak valláskülönbség nélkül való osztogatását, ámbár elismerik, hogy evangélikusok is részesültek benne, nem azért kívánják, mintha a katolikusokat hivatalaikból ki akarnák tűzni, hanem azért, hogy a törvény által nyújtott jog épségben fentartassék.

Az idegen katonaság kiviteléről szóló törvények végrehajtását, valamint a törvénykezésnél előforduló visszaélések megszüntetését hasonlóképen sürgetik ő felségétől. Nem tévesztették szem elől a honvédelem szükségét, melyet az amnestia megadásával együtt ő felsége figyelmébe ajánlották.¹⁾

A nádor nem szerette e pontokat. Sokalta azt, a mi benne volt, Mikor hívei között megemlékezett rólok, azt mondá, hogy hasonlítanak a szárazbetegséghez, mely ő felségét és egyebeket is megemészt.²⁾ Lónyayval szemben pedig ismét göromba volt. Deczember 23-kán hidegen fogadta; s kérdezte: elküldötték-e már Fejér Gáspárt a fejedelemhez? Lónyay igenel válaszolt.

— Én — úgy mond a nádor — régóta érintkezem a fejedelmekkel, de sohasem mutatta ki lelkét úgy, mint ebben a legújabb válaszban, a mely igazságtalan, tiszteletlen a királyi felség iránt, saját nemzete iránt; zűrzavarok tömkelegébe akarja dönteni utódait, sőt minden magyart; olyanokat követel mások elnyomásával, a mihez nincs joga. Kívánja Szathmárt, Erdélynek kulcsát. Majd én is kívánni fogom tőle Váradot, meglássuk, ide adja-e? Tizenégy vármegyét követel! Minő arczczal? Szégyen volna az ausztriai házra, ha csak egy talpalat-

¹⁾ Soporni Miklós levele Reviczky Jánoshoz 1644. deczember 23. Szilágyinál 149—152. l.

²⁾ U. o. 153 l.

nyit is adna . . . A fejedelem fia azzal sem lennének megelégedve, hanem lázítának az ausztriai ház ellen; hiszen egyik fiát már most is erdélyi fejedelemmé tette.

Én — folytatja tovább — azt fogom ajánlani ő felségének, hogy minden ellenségével békét kössön és összes haderejét a fejedelem ellen fordítsa; vagy pedig adja oda neki egész birodalmát, sőt a koronát is minden tartozékaival együtt . . .

Lónyay már megszokta volt a nádor féktelen természetét. Eleinte most is türellemmel hallgatta, de végre ő is megsokalta urának gyaláztatását és türelmét vesztve, mondá a tüzelgő nádornak: Ha folytatni akarja a tárgyalásokat, ám jelentse azt ki röviden, ha pedig nem, azt is mondja meg határozottan.

Erre a nádor észrevette magát, s e szavakkal fordult Lónyayhoz: »ti — úgy látszik — elméteket akarjátok fitogtatni, mert irástokban semmi sincs olyan, a mi a dologra tartoznék. — Egymagam megezáftalalak benneteket, és pedig nem pusztá szavakkal, hanem a törvényből vett idézetekkel.«

— Nincs szükségünk — válaszolá Lónyay — írásbeli nyilatkozatra, mert nem disputálni jöttünk ide. A mit beadtunk, azt válaszul a nagyságod propositiójára tettük. Ha tehát velünk tractálni akarnak, vagyék elő a fejedelem kívánságainak egyes pontjait, s jelentsék ki, melyiket fogadják el, s melyiket nem?

— Már irtam ő felségének — mondá a nádor — nyolcz nap alatt megkapjátok válaszát.

A fejedelmi követek a bekövetkezett karácsonyi ünnepeket nyugodtan töltötték; sőt Lónyay és Zákány meglátogatták a nádort is. A látogatás magántermészete nem gátolta Eszterházyt abban, hogy felhozza a fejedelem fentebbi válaszát.

— Hogy mertetek annyi igazságtalanságot összeírni? mondá. Pedig hiába való minden; mert ha törököt, tatárt, svédet, mind összehozzátok is, egy templomot sem kaptok vissza.

Ily magatartással szemben a fejedelem követei cselhez folyamodtak. Chernell kiment a piacra élelmi szereket vásárolni, mintha Nagyszombatot el akarnák hagyni.

Nagy lett erre az ijedelem a császári követek között. Sutogni kezdtek, mert a tárgyalások félbeszakításától féltek. A

nádor hívatta Lónyayt. kérlelte, csitította és kijelenté előtte, hogy a fejedelem némely kívánatait hajlandó elfogadni. Tokajt kész neki átengedni.

Azonban a várva várt királyi válasz sokáig késett. A nádor nyugtalan volt. Az év utolsó napján ismét hívatta Lónyayt s kérte, ne nehezteljen, hogy a császár oly soká nem válaszol. Bizonyosan rosszúl esett neki, hogy oly durván válaszoltak a fejedelmi követek. Ő azonban sürgetni fogja a választ.

Beköszöntött az új év. A nádor a nála tisztelgő Zákány és Soporni előtt kijelenté, hogy a rendek kívánatai legnagyobb részére jó válaszuk leszen. Több nehézség van a fejedelem kívánatai körül; azokat teljesíteni nem lehet. Ő felségének esküjével ellenkezik, hogy az ország határa csorbíttassék. Ilyen feltételeket a rendek sem fogadnának el.

Így folytak a tárgyalások napról-napra. A nádor nyájassabb kezdett lenni; kijelenté, hogy replikán dolgozik, de az sem lesz az utolsó szó; azt ő felsége fogja adni.¹⁾

De a fejedelem nem hitt a nádor őszinteségében.²⁾ És mert sejtette, hogy a király oly választ fog adni, mely valószínűleg lehetetlenné fogja tenni a további tárgyalásokat, az eddigi eredményt a felvidéki rendek elé kívánta terjeszteni, hogy azok is elmondhassák felette itéleteket.

E végből összehívta őket ismét; de nem Tokajba, hanem Ónodra, 1645-ki január első napjaira.

VIII.

A míg az ónodi gyűlés tartott, addig Lónyay türelmetlenül várta a fejedelemnek válaszát azon levélre, melyben engedélyt kér arra, hogy elhalt neje temetésére hazamessen. Már két hete mult és neje még temetetlenül feküdt a nélkül,

¹⁾ Bártfai jegyző naplója. V. ö. Szilágyi 298—300 l.

²⁾ Palatinus uram szavait, diszкурсát — írja Rákóczy — nem disputáljuk, semervén jól őket, tudván azt is jól, ha ő kegyelme mi hozzáink eleitől régen idegenséggel nem lett volna s religiónkhoz gyűlölséggel; az mostani állapotok is meg nem történtek volna... Szilágyinál 178. lap.

hogy a férj megjelenhetett volna végtisztességének megtételére.

Lónyaynak kötelességérzetét és ura iránti feltétlen hűségét semmi sem bizonyítja erősebben, mint az, hogy családjának leggyászosabb eseménye sem volt elég ok arra, hogy hazája szolgálatában való működését félbeszakítsa. Nem lehet megindulás nélkül olvasni azt a levelet, melyben kéri a fejedelmet, engedje meg, hogy nejének eltemettetése végett hazamehessen. Kiemeli abban, hogy ő nem vonta el magát soha hazája szolgálatától s a fejedelem fegyverfogása óta egy hónapot sem töltött családjánál; úgy hogy azóta ezen kívül két temetése volt családjában, a nélkül, hogy jelen lehetett volna. Most azonban legfőbb kötelességének ismeri az engedelmekért, hogy családját meglátogathassa és rendbe hozhassa. »Nem lehetek — úgy mond — oly vad természetű, hogy az *enyimeknek* gyámoltalanságán nekem is könyörülhöm ne kellene.« Ezt annál inkább kell tennie, mert a megboldogult egyedüli gondviselője volt házának és hajadon leányainak, a kik most nem tudnak mihez fogni. Kéri tehát a fejedelmet, ne ellenezze tovább elmenetelét.

»Jól tudom — úgy mond — kegyelmes uram, az akadémikokat ebben, hogy Nagyságod azt kívánná, hogy az én jelenlétemben lenne vége az elindított tractátnak... de ha isten akadályt vetett ebben is előmbe, arról nem tehetek. Mindazáltal én úgy tudom, kegyelmes uram, hogy már ennek a dolognak a derekán által mentünk... úgy hogy nem bánhatja Nagyságod mind maga méltóságára s mind az igazságra nézve akárhol fogják hordozni ez ideig való Nagyságod tractátnak actáit... immár csak az akaratton áll mindkét felől a dolog; mit akarjon mind ő felsége, mind Nagyságod cedálni egyik a másiknak, az immár nem az mi ratióinkon és elméinken, hanem az ő felségén és Nagyságod akaratján áll.« A mi még hátra van, azt nélküle is elvégezhetik a többi becsületes követek. Különben azt hiszi, hogy onnan hazáról is többet szolgálhat a fejedelemnek, mintha Nagyszombatban haszontalanul tölti az időt. Végül azt mondja, hogy aláveti magát a fejedelem határozatának.

A fejedelem elég kegyetlen volt neki határozott választ

nem adni. A Lónyay levele szólni tett feljegyzés szerint ez volt a válasz: »Úgy vagy az magunk becsülete s privatuma is kívánja ő kegyelmé ott fenlételét, mindazon által, ha csak az volna, kibem fáradsia kell ő kegyelmének, cselekednénk kívánása szerint, de mivel isten tisztességében s hazája szabadságában járó dolog, maga jó ítéletére támasztjuk ő kegyelmének: 1) félben hagyhatja-e azt már olyért, melynek elhagyásánál nem segíthet s jót nem tehet s magának is könnyebbéget nem szerezhethet...« Szent írási helyeket cizítál egy erre vonatkozó levelében, hogy kimutassa, miszerint »az élöket is bűn feljebb szeretni istennek tiszteletinél; annál inkább a halottakért nem kell azt elhányni...« Inti őt, csendesítse le elkese-redett szívét, úgy is vége lesz már az alkudozásoknak. 2)

Lónyay vallásos resignációval fogadta a fejedelemnek levelét. Búját a nádorral való vitatkozásokkal kívánta foledtetni. Jan. 23-káról kelt levelében részletes jelentést tett urának a tárgyalások folyamáról, melyek a hó elején igen élesekké, sőt kiméletlenekké váltak volt. A vallásra vonatkozólag azt írja, hogy ha csak »ujabb királyt, ujjabb regiment, ujjabb papokat és urakat« nem szerezhethetnek, a vallás dolgát e jelen viszonyok között lehetetlen a fejedelem óhaja szerint elihntézni. Nagy különbséget lát a mostani és a Boeskaui korabeli katolikusok között. Azok komoly, értelmes, hatalmas honszerető emberek voltak; ezek kedveskedő s részint éretlen emberek, a kik készek inkább elveszteni a hazát, mintsem megszabadítani. Elismeri, hogy az utolsó pontozatokban a ref. lelkészekre vonatkozólag elfogadható ajánlatok is vannak; ezeknek alapján talán az országgyűlés is hajlandó lenne elfogadni az ő, t. i. Lónyay régi nézetét, mely szerint a kath. földesuraké maradhatna az ő lakóhelyökön levő templom, de a mellett a jobbágyoknak is szabad lenne magoknak imaházat vagy templomot építeniök. Az elfoglalt templomok visszaadatanának. Ha ez megtörténnék, akkor hiszi, »mindjárt vége lenne az religio dolgában való veszekedéseknek.«

Elmondja aztán a katolikusok álláspontjának védel-

1) Lónyay levele olvasható Szilágyinál 178 - 181 l.

2) Szilágyi 8. i. m. 202. és 203 l.

mére szolgáló argumentumokat is. Ilyenek, ő felségének lelkiismerete nem engedheti, hogy a köznép a földesuraktól eltérő vallást gyakorolhasson; hogy a francia király már most is szemrehányást tesz ő felségének azon sok engedményért, melyet a protestánsoknak tett; hogy e miatt már a pápát is elidegenítették ő felségétől, a ki a többi kath. fejedelmekkel is rossz néven venné, ha országgyűlés nélkül engedné. — Azért akarják, hogy országgyűlés elé vitessék az ügy.

Ezeknek elmondása után nagy óvatosságot ajánl Sze-retné, hogy — habár az eddigi tapasztalatok nyomán nem sokat lehet várni az országgyűléstől, — inkább azt választaná a fejedelem, mint a háborút. Azért a fejedelem nem volna kénytelen lemondani követeléseiről. Nagyobb nyereség — úgy mond — békében lakni, semhogy többet keresvén, sokat veszteni.

A többi szabadságokra vonatkozólag ismétli Kassán mondott azon szavait, hogy némely törvények végrehajtása követeltetik, másoké pedig nem. Általában minden törvény végrehajtása követelendő, úgy, a hogy a fejedelem kívánta a sárosi tárgyalások idején. Most a király általában mindent ígér. Ezt el kellene fogadni.

A fejedelem személyes kielégíttetését illetőleg felhozott okokat külön iratban terjeszté fel, azért azokat vesse össze saját okaival. Legnagyobb nehézségnek tartja Kassát és Szatmárt, de azokban sem lát annyi hasznot, hogy érdemes volna értök harezolni. A várakért kívánt pénzt nem sokalja, — kivált ha ez áron a vallásnak is békét szerezhethet.

Elmondván végül a külhatalmakról szóló véleményeket, azon aggodalmát fejezi ki, hogy a magyarok cserben fogják őt hagyni: mely esetben a haza nem szabadulhatna fel. Nem fél attól, hogy az utókor a béke megkötéséért vádolhatná. Hiszen azért az isten ügyéről nem kell lemondania, sőt ha jobbra fordul a világ, religiója és hazája szabadságát még kivívhatja, ha t. i. a törökkel és a svédekkel nem szakít végképen. »Mind-ezek — mondja végül — csak opiniók és discursusok, melyeknek megírásában talán bátrabbá tett Nagyságod kegyelme-ségében való confidentiám. De én a dolgoknak vesztő feléről szoktam többet gondolkodni. Immár álljon az Nagyságod kegyelmes tetszése és bölcs ítélete alatt, ha ilyen fogyatkozások

kal és jobb reménységért való várakozással az bizonyosb békességet választja-e Nagyságod? avagy félelmesb szerencsével és bizonytalan étellel a kétséges kimenetelű hadakozást?)

A következő napon az összes követek aláírásával ellátott hivatalos jelentést kapott a fejedelem ugyan e tárgyról — ugyan oly értelemben. De a felhordott okok által nem hagyta magát meggyőzetni. Tudta jól, hogy Linczbén, hol a királyi udvar volt, semmiféle törvényre való hivatkozás nem használ és hogy egyedül a külső kényszer fog engedményeket kieszközölhetni. Szerencsére a németországi harcmezőn oly hadi tettek következtek egymás után, melyek Rákócynak helyzetét feltűnően javították. A svédek diadalmasan nyomultak előre, minék következtében módjában volt két szövetség között választania. Szövetkezhetett a svédekkel és a francziákkal; és kibékülhetett a nádorral.

Ez utóbbi azonban, a mint láttuk, sikerre nem vezetett. Azért Rákóczy, midőn egyfelől a felvidéki rendeket *Bártfára hívta össze*, addig másfelől február 1-jén írott levelében oda utasította követeit, tudnák meg a király követeitől, vajjon ő felsége egyáltalában semmit sem akar az 1638 óta elfoglalt templomok visszaadásáról tudni? A gyűlésre akarja-e csakis ugyan halasztani a felvidéki rendek által kívánt dolgokat? . . . Kérdezzék meg azt is, hogy ő felsége kész-e magát kötelezni a 17 feltétel megtartására és megtartatására, »avagy azt magyarázni s inide-amoda vonni, csigázni, és csak úgy akarja az evangélikus statust» továbbra is orránál fogva vezetni? . . .

Ugyanaz nap írt Lónyay Zsigmondnak is egy hosszú levelet, melyben többek között kimondja, hogy nem bizik sem az ausztriai ház ígéreteiben, sem a nádor biztatásaiban. Bevárja ő felségének határozott resolútióját. Hiába haragszik a nádor a kemény válaszokért. Különben — úgy mond — jobb, hogy ő kegyelme haragudjék, mintsem az igazság elnyomassék.

Igaz, hogy az ország dolgait országgyűlésen kell elintézni; de a régebbi gyűlések csak gyűlölséget terjesztettek. A religió dolgában nem kellett volna ő felségének papoktól kérni tanácsot, a kik talán most is azt az elvet tartják, hogy haereticis non est servanda fides.«

1) Szilágyi S. I. m. 208—215 lap.

A magánügyekre vonatkozó pontok nem okoznak nehézséget, ha ő felsége a megyék kívánságát teljesíti. A megyék ragaszkodnak a fejedelemhez, a mint azt az ónodi országgyűlésen is kijelentették. Az állapotok részletes lefestése után jelenti, hogy a további torzalkodásnak annyival is inkább véget akart vetni, mivel nála van a francia király, királyné és parlament követe, a ki sürgeti a szövetség megkötését. De ő előbb tudni akarja: hajlandó-e a nádor a magyar felvidéki rendek kívánságát teljesíteni, vagy nem? A míg erre határozott választ nem kap, addig függőben tartja a francia követnek adandó választ. Ő mindent megtesz a béke fentartására, de ha ez nem sikerül, adjanak számot róla azok, a kik okai »s bennünket is hamisan gyaláznak, s ellenünk imide-amoda leveleket irgatnak . . .«

Ez utóbbi szavak a nádorra vonatkoztak, a ki a fejedelem ellen néhány gyalázó levelet írt a vármegyékhez.

Midőn Lónyay közölte a nádorral urának fentebbi levelét, az nem hitt a francziákkal kötendő szövetség lehetőségében és tagadólag válaszolt minden pontban.

Most már csak a Bártfára hívott rendektől függött minden.

IX.

A gyűlés február 12-ikén megnyitván, mindenek előtt felolvasták a nagyszombati követek választát az ónodi gyűlés határozataira vonatkozólag.

Klobusiczky András társai nevében köszönetet mond a rendeknek elismerő szavaikért. Ezután még inkább ösztönözve érzik magokat az eléjük tűzött feladat megoldására. Bemutatják a császári követekrek január 8-ikáról kelt iratát és az arra adott feleletüket. Ez utóbbiban kijelentik, hogy ők nem disputatiókra, hanem végezésre jöttek oda. Minthogy pedig tudják, hogy még tovább teendő észrevételeikre mi lenne a válasz, azért úgy itélik, hogy e vitatkozásnak nincs más bírója az istennél és a fegyvernél. Felhívják ennél fogva a rendeket, hogy addig is, míg a harc újra kitörne, figyelmeztessék a nádort, viseljen gondot hazájára. Ők is figyelmeztették; el is

vállalta. Külön pontokban nyújtották be neki a főbb kérdéseket. De azokban nem bírtak vele megegyezni; valamint azokban sem, melyeket viszont a közbenjáró nádor adott nekik. A haszontalan viták eredményét tehát kötelességökhöz képest a rendek elé terjesztik. Böles ítéletökre bizzák, hogy a nádor által kiadott pontokat elfogadják-e vagy pedig háborúra bízzák a dolog sikerét. Mi — úgy mond — mind ez dologban szolgálk és hazafiak, kiket kegyelmetek nem háborúság, hanem békesség szerezni bocsátott volt, megemlékezvén ebbeli hivatalunkról, kegyelmeteknek is nem egyebet inkább, mint az jó békességnek szeretetét tanácsolhatjuk.»

A jelen állapotokat tekintve, a követek azt hiszik, hogy a meglevő pontok alapján a jövő országgyűlésen eredményesebben lehetne tanácskozni, mint most fégyveres békekötés mellett. Most különben is a rendek közül sokan hiányzanak. Ök három hónap óta hiába fáradtak a béke létrehozásán s ha kívántatik, tovább is fognak fáradni, de a legközelebbi országgyűlésig nem remélnék eredményt. Azért jobb lesz azt bevárni, mint bizonytalan kimenetelű harcra bízni a dolgot. Végül kéri a rendeket: vegyék mind ezt kellő figyelembe, tanácskozzanak és végezzenek legjobb belátásuk szerint és öket az eredményről értesíteni sziveskedjenek. ¹⁾

Az összejött 14 vármegye és 6 sz. k. város követei komoly tárgyalás után következő utasítással látták el a nagyszombati béketárgyalások folytatásával megbízott küldötteiket:

1. A vallás ügyében épségben tartván a bécsi békekötést, az 1608-ki koronázás előtti törvényczikket és a királyi diploma hatodik feltételét, valamint más e részben hozott határozatokat, elvetésével az eddigi különféle akadályoknak és magyarázatoknak, határozatott: hogy az ország minden rendei, a sz. kir. városok, úgyszintén szabadalmazott községek és a magyar véghelyeken levő magyar katonák szabad vallásgyakorlással bírnak, a templomok, harangok és temetők szabad használatával együtt, és hogy szabad vallásgyakorlatában senki bárkitől, semmi módon és semmi ürügy alatt ne háborgattassék vagy akadályoztassék.

¹⁾ Tyrnaviae 24. januar. Anno 1645. Servitores paratissimi. Lőcsői levéltár.

2. A parasztokról, hogy ezek saját hitvallásukban ne háborgattassanak és ne akadályoztassanak, azt kívánják határozatolni, hogy azok az ország jótévő békéjeért és nyugalmaért, akár végvidékiek, akár városiak, akár falusiak legyenek is, bármely földesuraknak vagy ügyészségnek birtokain a fentebb említett törvények és feltételek szerint vallásuk gyakorlatában és használatában sem ő felsége, sem miniszterei, sem más földesurak által bármilyen módon és bármely ürügy alatt ne háborgattassanak; azoknak pedig, a kik eddig háborgatva és akadályozva voltak, az ő vallásuk szertartásainak szabadsága megadassék s más szertartásokra ne kényszeríttessenek.

3. Abban is megegyeztünk egymás között, hogy ezután a városi és falusi nép akarata ellenére és beleegyezése nélkül a predikátorok vagy lelkészek paplakaikról el ne mozdíttassanak és semmiképen el ne űzessenek; sőt inkább az eddig elűzöttek és elmozdítottak visszahelyeztessenek és a városiak és falusiak többségének akaratja szerint helyettesíttessenek. — Parochialis jövedelmök pedig épségben hagyassék.

4. Azon templomok, melyek 1638 óta mindkét részről elfoglaltak, vagy elvételtek, az ország békességesebb megmaradása kedvéért, a hennök folytatott vallásgyakorlat szabadságával együtt, azoknak a kiktől elvételtek, az illető megyékben mindkét vallásból egyenlő számú küldöttek által tényleg visszaadassanak. A templomok további foglalásától és elvételétől úgy az ország rendei, valamint a városok, falvak és véghelyek tartózkodjanak.

5. Az evangelikusok által mult 1638-ki országgyűlésen ő felsége elé terjesztett sérelmekre vonatkozólag határozatott, hogy a legközelebb tartandó országgyűlésig küldjön ki ő felsége minden megyében a két vallásbeliekből egyenlő számban választandó alkalmas biztosokat, kik az illető sérelmeket hitelesen összeszedjék, s azok vagy a rendek barátságos egyezkedése által, vagy ha ez nem sikerülne, a protestánsok megnyugvására, ő felsége által ugyanazon országgyűlésen elintéztessenek és kiegyenlítettessenek.

6. Határozatott az is, hogy a vallás ügyében felmerülő sérelmeket ő felsége jövőben is a rendek közmegegyezése szerint orvosolja.

7. Abban is megegyeztek, hogy ő felsége a végzések megszegői ellen a jövő országgyűlésen megújítsa László király 6. decr. VIII. t.-czikkét, vagy pedig más méltó büntetést szabjon reájok.

8. Hogy mindezek a végzések bővebb magyarázatául és a rendek közötti viszálykodás megszüntetése végett a legközelebbi országgyűlésen a törvénybe iktattassanak, az szintén elhatározatott.

9. A jelenlegi béketárgyalások alkalmával felvett többi ügyek, jelesen a szent szék állapota, a jezsuitáknak az országból kitiltása, a II. András decretumának Lajos király általi megerősítése a javak adományozásáról, Ulászló király 3. decr. LV. t.-cz. megtartása, a tizedek haszonbérletéről, az 1548: VI. t.-cz. megújítása és megtartása, az ősi birtokoknak egyháziak vagy világiak által tett vagy teendő el nem idegenítése, az országgyűlésre meghívni szokott személyek megválasztása és szavazata, az idegen katonaságnak az 1625: XXIV. t.-cz. szerint az országból kivitele, az országos hivataloknak valláskülönbség nélküli betöltése, a jog és igazság kiszolgáltatása, minden béketárgyalásoknak a törökkel és más szomszéd nemzetekkel született világi magyarokkal való intézése, és minden egyéb, a haza szabadságait és védelmét, a rendek és lakosok megmaradását érdeklő ügyek felől valami azonnal az első országgyűlésen határozottassék, vagy a már eddig hozott határozatok ugyanott azonnal végrehajtottassanak.

10. Az egyetemes országgyűlés a mostani béketárgyalások befejezése napjától kezdve az oklevelek kicserélése után három hónap alatt minden további halogatás nélkül olyképen tartassék meg, hogy ott az 1618-ki I. t.-cz. értelmében meghívatni szokott minden rendek szabadon megjelenhessenek és tárgyalhassanak, s meg legyen az országgyűlésnek szokott régi szabadsága, s ott az ország javát illetőleg eddig hozott, de végre nem hajtott törvények az 1638: LXXVII. t.-cz. szerint valósággal végrehajtottassanak és megtartassanak.

11. Ő felsége általános amnestiát adjon mindenkinek, és egyeseknek az első bécsi békekötés alkalmával adott amnestia formája szerint olyképen, hogy az utolsó háborúban elvesztett javak és jogok, melyeket ő felsége vagy a nádor másoknak

eladományozott, vagy beirt, vagy bármí módon elvett, előbbi birtokosának, vagy örökösének azonnal és tényleg visszaadásának és visszaállíttassanak. És az ilyen amnestia felől ő felsége külön oklevelet adjon. ¹⁾

Ezen pontokat úgy lehetett tekinteni, mint utolsó megállapodáskat, melyektől elbérnie sem a fejedelemnek, sem az ő küldötteinek nem lehetett. A rendek nagy elismeréssel nyilatkoztak a követek működéséről. Február 27-én külön iratban is tolmácsolják irántok megelégedésöket.

Meggyőződtek — úgy mond — arról, hogy hazájokhoz, nemzetökhöz és igaz keresztyén vallásukhoz híven azon töreksenek, miként az országot emésztő tűz eloltassék. Remélték, hogy ő felsége a király adott szavához képest kegyelmesebb resolútiót fog adni törvényes kívánságaikra. De ha már az isten annyira megkeményítette a katolikusok szívét, hogy miattok még legméltányosabb ügyök sem talál pártolásra a királynál, nem tudják mi a céljuk. Úgy látják, hogy a császár követei által kiadott utolsó pontozatok nem hogy a vallásról hozott törvények világosítására vagy a rendek megnyugtatóására s a nép lelkiismeretének és külső becsületének megoltalmazására szolgálának, de sőt azzal csak okot adnak a katolikusoknak arra, hogy a protestansokat elnyomják s vallásuktól elszakítsák, lévén azokban sok homályos értelmű kifejezés. Jóllehet a királyi követek sok okot hoznak fel arra nézve, hogy a legutolsó országgyűlés óta elfoglalt templomok visszaadása lehetetlen, mégis az összegyűlt rendek vallásos buzgalma nem engedi, hogy ily törvényes kívánságuktól elálljanak és hogy a vallást illető ily határozatok országgyűlésre halasztassanak. Hogy e kérdésben minemű kedvezőtlen határozatok hozattak ekkorig, szívbeli fájdalommal és keserves kárvallással tapasztalják. A meglett példákban tanulván és a felhordott okokat megfontolgtván, noha naponkint tapasztalják a háborúnak számtalan hátrányait, melyeket a hazájok pusztulása felett siránkozó hazafiak méltán

¹⁾ Conceptus in Congregatione Barthensi ad diem 12. Febr. per Illustrm. Dn. Principem indicta, per Abligatos No 14 Comitatum et 6 Civitatum Liberarum Nuncios, pro Instructione nostratum, Tirnaviae Pacis tractandae gratia commorantium Abligatorum formatus. Lőcssei levéltárból. Szilágyi a birtfalú másolatot közli i. m. 261—263. l.

a vallási gyűlölködésből eredetteknek állítják: mindazáltal a kiengesztelődés barátai lévén, elővették a követek pontozatait és a királyi követeknek erre adott nyilatkozatát. Ezen kettőből csináltak ők Klóbusiczky jelenlétében egyet, s ezt a fejedelemmel való közlés után felküldik a többi követeknek is, kérvén őket, hogy a vallási törvényeknek valódi értelmét tovább is keressék, világosítsák, s ezzel édes hazájokhoz, szerelmes nemzetükhöz való szeretetüket és vallásukhoz való buzgóságukat megbizonyítsák.

Ha pedig a szíveket igazgató bölcs isten tovább is meghagyná szívök keménységét és nem érnék el cézljokat: akkor foglalják írásba a dolognak meritumát, megállapodásukat egy külön futár által közölik ő felségével, kérvén őt, hogy adott biztosító-leveléhez képest, a vallásbeli sérelmeket a bécsi békekötés tartalma szerint intézze el. Ha ez sem sikerülne, szakítsák félbe az alkudozást . . . és a békekötés folytatásának későbbi jobb reményével térjenek haza a rendek közé. Istennek atyai gondviselése alatt ennekutána eredményesebben fog folytatni a tárgyalás, mihez a fejedelem részéről is kellő információt fognak kapni.

Minekünk — úgy mond — bizonyosságunk az úr isten, mind az kegyelmetek jó tanácsolásra és mind szerelmes hazánk pusztulására és édes nemzetünknek csaknem utolsó veszedelemben forgására nézve is csak egyedül az jó, istenes és állandó békesség, egymás szereteti és az közönséges haza oltalmára való konkordia kelletnék. Azért is munkálkodtunk eleitől fogyást.

És úgy hiszszük, annak kívánatos végbemenetele sem részünkről, sem kegyelmes urunk részéről — meglévén ő nagyságának is édes hazánk és nemzetünk szabadságáért, religiónkért tett sok költségének méltó és illendő contentiója (melyben mi ő nagyságától el sem akarunk szakadni) nem múlik. De ha az úr isten dicsősége és igaz vallásunk mellett kénytelenítünk ez után is az mi keresztény religióknak háborgatóitól az hadakozásnak incommoditását szenvednünk, ilyen veszedelmes állapotjáról szegény hazánknak azok adjanak számot az istennek ítélő széke előtt, az kik okai. Mi bizván a mi szentséges Istenünkben, kinek áldott szent nevéért eddig is szenvedtünk,

most is szenvedünk — segítségében, a ki igaz ügyünkben melettünk lévén, bennünket oltalmaz az mi keresztény hitünknek háborgatóitól. Nagy bizodalunk lévén az kegyelmes urunk ő nagysága reánk való gondviselésében is, hogy az vitézlő rendeknek is incommoditásával, édes hazánk ezután már szintén ennyire nem bántatik, hanem szigorúbb fegyelem alatt tartatik az hadakozás, ha ugyan fel kelletnék lennie és arra kelletnék továbbra is menni az dolognak . . .

Ugyanakkor előterjesztették a rendek a fejedelemnek a katonaság által szenvedett sérelmeiket. A mint egy részről hálával fogadják, hogy »az keresztényen Evengelika religióra nézendő dologban« nem enged a császár követeknek, úgy másfelől félnek, hogy ha a nagyszombati békealkudozásokból semmi sem lesz, újra ki fog törni a háború és az avval járó iszonyatos pusztítás, melyet a katonaság elkövet, a népet tönkretartja. *) Kérik azért, hogy ezt háriítsa el az országtól és a megkezdett békét folytassa és megkösse.

Bármily nehéz volt is a fejedelemnek a felforgó viszonyok között magát fékeznie, mégis megtette. Eltúrta a nádornak kifakadásait személye és vallása ellen. Eltúrta a jezsuitáknak azon garázdaságait, hogy a királyt nyilvános szónoklatokkal igazgatták ellene, hogy küldötteire gánydalokat szerkesztettek

*) . . . az hadak minémű insolentiákat eselekedtenek; templomokat, parochiákat, scholákat, udvarokat, nemes és parasztházakat, falukat, városokat, majorokat, malmokat felverték; pinczéket és vermeket feltörttek, felástak és azokból sine discretionis egyaránt nemes és paraszt emberek sustentálására való javsít, buzait, borait, kenyerét, ruháját elvitték; szarvas és lábas marhúit levették és egyéb javait felpródálták. Sirokat folásván,holt testeket megtáborítottak. lakos és igaz járatbeli jámbor kereskedő és egyéb embereket városokban és falvakban, házukban és utcákban mindenökből kifosztottak. Marhájokat elvonták, sokakat megkínnoztak és megölték és egyéb kimondhatatlan istentelenséget, keserves kegyetlenséget, tribulatiókat és oppressiókat eselekedtenek. Hogy pedig ezután efféle elszenvedhetlen insolentiákat ne eselekedjenek az hadak: Nagyságodnak, mint Keglymes urunknak könyörgünk, méltóztassék jó gondviselése által az vitézlő népet refozni és megbüntetni stb. Gravamina Celsissimo Principi, Duc Dno Clementissimo per status proposita. — Lőcsői levéltár.

és azokat — mint egy február 15-kén kelt nagyszombati levél mondja — az illetők ablaka alatt énekeltetik.

Március 2-kán követeihez írott levelében hangsúlyozza, hogy ő a rendek kívánságához ragaszkodik, attól eltérni nem akar. ¹⁾ A nádor haszontalan szószaporításaira nem akar többé válaszolni, mert látja, hogy csak a hadi szerencsét lesi, mint 1633-ban az eperjesi béketárgyalások idején. A fejedelem bizik ügye diadalában. ²⁾ Egyébiránt azt kívánja, hogy az ő kívánságait ne írásban, hanem csak élő szóval adjuk elő, nehogy az írással újra visszaéljenek, mint már sokszor tették a császáriak.

A követek híven teljesítették urok kívánságát.

A bártfai országgyűlés határozatait haladéktalanul átnyújtották a nádornak és társainak, azon kéréssel, hogy azokat ő felségének elfogadás végett ajánlani sziveskedjenek.

Tiffenbach lakásán folyt ismét a tanácskozás. Testbenlélekben elfáradva, már mind a két fél sokallta a huzavonát s egymást kölcsönösen nyakassággal vádolták. Emlegették »az szegény haza pusztulását,« de azért nem könyörültek rajta.

A fejedelmi követek, átnyújtván a bártfai pontokat, csak élő szóval adták elő a fejedelem kívánságait. De a nádor írásban kívánta. Azok ismét vonakodtak, hivatkozván az időre és a tárgy ismeretes voltára. A nádor új meg új kérdésekkel állott elő mind az országgyűlési pontokra, mind pedig a fejedelem kívánataira nézve. Ezek ismét kijelentették, hogy előbb az országgyűlési pontokra kívánnak választ és csak azután fognak a magán kérdésekre átmenni. Azon vádat, mintha ez által az időt halogataák, visszautasítják. Ők nem időhalasz-

¹⁾ Elsőben az regnicolák kívánságira legyen meg az a satisfactio, s azt kövesse az miénk, mert mi egyáltalában ő kegyelmektől el nem akarunk szakadni, az mint hogy ő kegyelmők sem mi tőlünk . . . Itákóczy levele Bártfáról márcz. 2. Magy. k. kamarái lev.

²⁾ Az minemű ratiókkal és csak colorizáló idővesztő szapora beszédekkel fárasztotta kegyelmeidet palatínus uram, az mint hogy az regnicolák, úgy mi is szükségesnek nem látjuk, hogy bőven replialjunk, mert annak sem vége, sem hossza, sem egyik, sem másik részről nem leszen. Az igaz ígyet nem kell sok szóval és rationallykodva oltalmazni és meggátolni . . . nincs kétségünk, az úr isten igaz ügyünkre kegyelmesen fog vigyázni. . . U. o.

tást, sőt inkább időnyerést akarnak elérni. Ezt tanúsítják azzal is, hogy a bécsi békére való hivatkozást és bizonyos fiscalis perek felőli dolgokat mellőzik.

Március 14-kén már nagyon türelmetlenek voltak a fejedelem követei, és kijelentették, hogy »mivel a regnicolák azokat a punctumokat olyanoknak tartják, melyeket az ország statutumi és ő felsége diplomája szerint mind méltó kívánságnak ismerhették lenni, sőt a két részről kiadott punctumokból így ítéltek jobban facilitáltatni is azokat, ennél fogva ők nem változtathatnak rajtok.« Kéri a nádort, hogy adjon ő jó és cathgorice resolutiót. Azt majd ismét közölni fogják az országgyűléssel.

A nádor és társai Baltingert küldötték volt Linczbe a királyhoz, pro finali resolutione. A magok részéről készeknek nyilatkoztak a béke megkötésére. De ez mind haszontalan beszéd volt.

Időközben a harcmezőn a sors kedvezett a fejedelemnek. Torstenson diadallal vonult a magyar határszélekhez. Ez hatott a császár követekre. ¹⁾ De azért a király végső határozatát még nem adták ki. A nádor maga engedékenyebb lett, úgy hogy Lónyay is remélni kezdte a jó eredményt. ²⁾ Ezen reményben már arról is gondoskodik, hogy kik szövegezzék a megállapodásokat, és hogy mikép erősítse meg azokat az összehívandó országgyűlés. Ezt annál inkább teszi, mert Ferdinánd is országgyűlést hívott össze Nagyszombatba márczius

¹⁾ Hídje, nagyságod — írja Nyáry Bernát a Fejedelmek márcz. 15-kéről Nagyszombatról — kegyelmes uram, az kik ezelőtt olyak voltak, mint az oroszlanok, olyak most, mint az bárányok, szomorúak, kedvetlenek, csak úgy vannak, mint az ágon; ehez képest már nagyságod is mint alkalmaztatja dolgait, álljon az nagyságod bölés itéletin. Magy. k. kam. levéltár.

²⁾ Palatínus urammal való discursusból, az mint confidálhattam, úgy reméllem, ha meg nem változtatnák, hogy derekasabb dolog el nem maradna az regnicolák részéről felküldött postulatumban az 1638. esztendőől fogva ez háborúig olvott templomoknak mindjárt való restitutiójával, kiben mint ezelőtt, most is azon ratiókkal impossibilitási mondanak; de azokat is egy jövődő gyűlésben az több ezelőtti gravaminákkal együtt assecurálná ő felsége complanálni pro satisfactiōne utriusque partis. . . Lónyay Zs. levele, Tirnaviae, 25. márcz. 1645. eredetije a m. k. kam. levéltárban.

29-kére; tehát a fejedelem is kénytelen lesz újra összehívni híveit, hogy a netán végleg megállapított békepontok országgyűlésileg is elfogadtassanak.¹⁾ A dolog természete kívánja, hogy addig a küldöttség munkálata készen legyen.

Azokban Lónyay vérmes reményei nem teljesültek.

Az ő általa jelzett nagyszombati országgyűlés nem tartott meg, mert a nádor, ki minden részleges országgyűlésnek elvből ellensége volt, megakadályozta. A király részéről várt engedmények sem valósultak.

A linczi tanácsosok annyira megkeményítették a király szívéét, hogy még a kedvezőtlen harezi hírek daczára sem engedett annyit, a mennyit a fejedelem követői vártak tőle. Válaszában erősen hangsúlyozza azt, hogy ámbár királyi tekintélye sértve van, mégis csupa kegyelemből válaszol a felvidéki rendek kérelmére. Meghagyja nekik, hogy a rendek ezen válaszához alkalmazkodjanak s félre téve minden izgatást, királyi kegyelmét készséges szívvvel fogadják. Tiltakozik az ellen, mintha ő lenne oka az országban létező bajoknak; sőt inkább ő és küldöttei őszintén óhajtják a békét helyreállítani. Reméli, hogy a felvidéki rendek azt el fogják ismerni.

A mi a fenforgó kérdéseket illeti, azokra nézve pontonként foglalja össze válaszát:

1. a vallásra nézve határoztatik, hogy az eddigi törvények fentartása mellett, az ország minden rendei, a szabad királyi városok és kiváltságos községek, a végvidéki magyar katonák mindenütt szabad vallásgyakorlattal birjanak, a templomok, harangok és temetők szabad használatával együtt . . .

¹⁾ Minthogy pedig emlékezem arra is, kegyelmes uram, hogy szerény urunk (Bethlen) idejében, mikor hasonló állapotban lévén, visszamentem volna, mindenkor relatiót kellett tennem az regnicoláknak is, mostan is pedig magok írásában is ugyanazont kívánván ő kegyelmek is tőlünk, immár nagyságod kegyelmes akarata leszen, ha convocálhatjate ő kegyelmeket is commissiónk referálására, holott úgy látom egyébképen is, hogy ha békességnek kell lenni, megkívánják az vármegyék essiójában az magok consensusát is. Im itt is most leszen gyűlésök az idevalóknak ad 29 marc., de miről leszen propositio, s mit végezhetnek azt nem tudhatjuk. U. o.

2. hogy a béke kedvéért a parasztok sem ő felségétől, sem tanácsosaitól, sem a földesuraktól vallásukban semmi ürügy alatt ne háborgattassanak . . .

3. hogy ezentúl a városi és falusi parochiákról a predikátorok el ne mozdítottassanak; az elmozdítottak visszahelyeztessenek;

4. hogy a vallási sérelmek, úgy az 1638-ban benyújtottak, mint az azóta felmerültek, a jövő országgyűlésen orvosoltassanak, és a kiknek fog adatni a templom, azoké legyen a parochiális jövedelem is. Templomfoglalások ne legyenek. A mostani zavargások alatt elfoglalt templomok visszaadassanak. A vallás ügyében ezután felmerülendő sérelmek pedig úgy az evangelikusoknál, mint a katolikusoknál felvétessenek s ő felségének elintézés végett betérjesztessenek;

5. hogy ő felsége a törvények áthágói ellen a vallási dolgokban is vagy Ulászló király hatodik decretumának 8-ik pontját ujtssa meg, vagy más méltó büntetést szabjon;

6. hogy az előrebocsátottak a végzések bővebb magyarázata s a további egyenetlenség megszüntetése végett a jövő országgyűlésen megerősítsenek;

7. hogy az e béketárgyalások alatt tárgyalt egyéb ügyek, mint pl. a szent-székek, a jezsuiták stb. felett a legközelebbi országgyűlés határozzon, vagy a már eddig hozott határozatok tényleg végrehajttassanak;

8. hogy ő felsége három hónap alatt országgyűlést hirdet, és azt minden további halogatás nélkül akképen tartja meg, hogy ott, a koronázás utáni 1608-ki első t.-cz. értelmében meghívandó rendek biztosan megjelenhessenek, és a régi országgyűlések szabadsága szerint tanácskozhassanak és az 1638: LXXII. t.-cz. értelmében a végre nem hajtott törvények végrehajttassanak és megtartassanak.

9. hogy az általános amnestia mindenkinék az első bécsi békekötés formája szerint megadassék, olyképen, hogy a mostani zavargások alatt ő felsége, vagy a nádor, vagy bárki más által adományozott, vagy ő felségének hívei által elfoglalt minden javak és birtokok előbbeni birtokosaiknak vagy azok

örökösének azonnal visszaadassanak; és az ily értelmű amnestiáról ő felsége külön diplomát fog kiállítani. ¹⁾

Ugyanekkor a fejedelem magán ügyeire és kielégítésére vonatkozó határozatot is kiadta ő felsége. ²⁾

De sem az egyik, sem a másik nem elégítette ki a fejedelem követeit, s ennél fogva a bártfai gyűlés határozatához képest márczius 18-án a tárgyalásokat ideiglenesen felfüggesztették és Nagyszombatról eltávoztak.

¹⁾ Resolutio ad supplicationem nonnullorum dominorum magnatum, nobilium, comitatum, liberumque civitatum partium regni Ungariae superiorum in tractatu Tyrnaviensi punctorum exhibitorum per Commissarios Suae Majestatis Sacr. nomine ejusdem, iidem exhibita.

²⁾ Responsio dominorum commissariorum Suae Sacr. Caes. Regiaeque Majestatis, ad postulata Dni principis Transylvaniae, ultimo orationis declarata, perque ejusdem commissarios representata . . . Szilágyinál 271 — 276. l.

A

PRAEHISTORIKUS KŐESZKÖZÖK

RÉGISÉGI JELLEGEIRŐL.

Dr ORTVAY TIVADAR

LEV. TAGTÓL.

(Ölvasztatott a M. Tud. Akadémia II. oszt. 1885. évi október 12-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1886.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.